

PROKURATUUR**ASUTUSESISESEKS KASUTAMISEKS**

Märge tehtud 15.10.2012

Juurdepääsupiirang kehtib kuni 14.10.2017

Alus: AvTS § 35 lg 1 p 12 (isikuandmed, millele juurdepääsu võimaldamine kahjustaks oluliselt andmesubjekti eraelu puutumatumust)**RIIGIPROKURATUUR****Kriminaalmenetluse lõpetamise määrus**

Koostamise kuupäev ja koht: 15.10.2012.a Tallinnas
Koostaja ametinimetus ja nimi: juhtiv riigiprokurör Heili Sepp
Kriminaalasja number: 12700000071
Kuriteo kvalifikatsioon: KarS § 402¹, § 293 lg 1; § 297 lg 1
Kahtlustatava nimi: Kristen Michal, Kalev Lillo, Kalle Palling, Priit Kallakas, Marek Leenurm

Kriminaalasi saabus Riigiprokuratuuri 08.10.2012.a Politsei- ja Piirivalveameti Keskkriminaalpolitsei korruptsioonikuritegude büroost, võtmaks seisukohta süüdistuste esitamise võimalikkuse osas. Kriminaalasjas on tunnistatud kahtlustatavaks KarS § 402¹ järgi Kristen Michal, Kalev Lillo ja Priit Kallakas, KarS § 402¹ ja § 293 lg 1 järgi Kalle Palling ning § 297 lg 1 järgi Marek Leenurm.

Olles tutvunud kriminaalasja materjalidega, jõudis juhtiv riigiprokurör veendumusele, et kriminaalmenetlus tuleb lõpetada alljärgnevatel asjaoludel ning vastavalt KrMS § 199 lg 1 p-le 1 ja §-le 200, kuna kuriteotunnuseid kinnitavad tõendid ei ole piisavad süüdistuse esitamiseks. Kohtueelse menetluse käigus ilmnes, et tõendid annavad aluse kahtlustada viit inimest kokku neljas kuriteoepisoodis (kolm kuritegu KarS § 402¹ tunnustel ja üks sündmus KarS § 293 lg 1 ja § 297 lg 1 tunnustel). Vaatamata kõigi kättesaadavate tõendite kogumisele on iga kahtlustustes nimetatud teo puhul lõppkokkuvõttes tegemist nn „sõna sõna vastu“ olukorraga, kuna kahtlustatavad eitavad neile etteheidetud tegusid ja ainus otsene tõend kahtlustatavate süüdamiseks pärineb kõigil juhtudel ühest (ja iga juhtumi puhul erinevast) isikust. Kõigi nelja keskse tunnistaja ja juhtumi puhul jääb ütlustes kirjeldatava sündmuse ja esmase ütluste andmise vahele kaks kuni neli aastat ning pika ajavahemiku möödumine uuritavast teost uurimise alguseni on sisuliselt muutnud tunnistajate väidete tõsikindla kontrollimise võimatuks.

Kaalunud kogumis kõiki asjaolusid, motive ja eesmärke, mis räägivad nii süütegude toimepanemise poolt kui ka vastu, jõudis prokurör neile üldhinnangut andes tõdemusele, et kogutud tõendid olid küll piisavad kuriteokahtluse tekitamiseks, kuid need ei ole küllaldased, et põhistada veenvat süüdistust. Vastavalt KrMS § 7 lg-le 3 tõlgendatakse kõrvaldamata kahtlus kahtlustatava või süüdistatava süüdiolukus tema kasuks. Kuna kriminaalasjas kogutud tõendid ei võimalda kummutada kahtlust selles, et kahtlustatavad panid toime neile inkrimineeritud kuriteod, ja täiendavaid tõendeid koguda ei saa, siis ei ole süüdistuste esitamine võimalik. Kuivõrd menetlus kuulub lõpetamisele KrMS § 199 lg 1 p 1 alusel, siis oleks menetluse jätkamine välistatud isegi juhul, kui seda taotleks menetlusalused isikud enda rehabiliteerimise eesmärgil (KrMS § 199 lg 3 p 1).

1. KOHTUEELSE MENETLUSE KÄIK

Menetluse alustamine ja tõendamise

Kriminaalmenetlust alustati 22. mail 2012.a Riigiprokuratuuri poolt KarS § 402¹ tunnustel seoses vajadusega uurida erakonna majandustegevusele või varale kehtestatud piirangute rikkumise kahtlust Reformierakonna poolt. Kriminaalmenetluse alustamise ajendiks oli samal päeval ajalehes Postimees ilmunud Silver Meikari arvamuskirjutus „Erakondade rahastamisest. Ausalt“, milles sisaldasid eelnimetatud kuriteo tunnustele viitavad andmed. Kohtueelne menetlus viidi kooskõlas KrMS § 212 lg-ga 1 ja Vabariigi Valitsuse 19.07.2007.a määrusega nr 193 (01.01.2012 redaktsioonis) läbi Politsei- ja Piirivalveameti Keskkriminaalpolitsei korrupsioonikuritegude büroo menetlustalituse poolt.

Kriminaalmenetluse ajendiks olid järgmised 22.05.2012 artiklis avaldatud Silver Meikari väited, mis sisaldasid konkreetseid viiteid KarS §-s 402¹ nimetatud tunnustele vastava tegevuse kohta:

„Tunnistan, et olen annetanud erakonna kassasse raha, mis ei ole olnud minu oma ja mille päritolu ma ei tea. Reformierakonna kvartaliaruannetes seisab:

17.02.10. Annetus 20 000,00 Silver Meikar

09.03.10. Annetus 20 000,00 Silver Meikar

05.04.10. Annetus 25 000,00 Silver Meikar

30.06.10. Annetus 10 000,00 Silver Meikar

30.11.09. Annetus 20 000,00 Silver Meikar

03.12.09. Annetus 20 000,00 Silver Meikar

Selle raha andis mulle ümbrikus Kalev Lillo, kes tollal töötas Reformierakonna kontoris juhtival kohal. Enne annetamist helistas mulle peasekretär Kristen Michal ja küsis, kas olen nõus erakonda toetama. «Muidugi oleksin nõus,» vastasin ja lisasin: «kuid ega väga palju antud hetkel võimalik ei ole.» Sain teada, et ega see tegelikult mulle mingeid kulusid kaasa ei toogi. Mulle antakse sulas kontole kandmiseks nii suur summa, mis kahtlasena ei näiks. «Mis seal ikka, teeme ära,» vastasin rehepapi kombel. 5. juulil 2010 sai Reformierakonna peasekretär Kristen Michali kinnitada, et erakonnal pole laene ega võlgu. /.../

Sarnaselt on toetanud erakonda kümned liikmed, nii riigikogust kui ka piirkondadest. Nende nimesid ei hakka ma välja tooma (tehku nad seda ise), sest nad moodustavad kogu musta ahela kõige valgema osa. Nad ei saanud tehingust otsest isiklikku kasu ning üks ole ju raske öelda «ei», kui erakond palub abi. Kuid minu ja nende süü on, et nõustumise ja vaikimisega oleme võimaldanud sellel rahapesusüsteemil edukalt toimida.“

Eeltsiteeritud tekstis kirjeldatud asjaolud ja neist järelduv – kinnitus, et Reformierakonna juhtivtöötajad, sh peasekretär, on lasknud ühel konkreetset erakonna liikmel ja väidetavalt hulgal teistelgi liikmetel kanda läbi erakonnaliikme kontode erakonna kontole raha, mis pärineb annetusregistris ja dokumentides annetajana figureerivale isikule teadmata allikast, kasvatades seeläbi erakonna vara ebaselge päritoluga raha arvelt - viitasid võimalusele, et Reformierakonnaga seotud isikud võivad olla toime pannud KarS §-s 402¹ nimetatud teo, so erakonna majandustegevusele või varale kehtestatud piirangute rikkumise.

Kriminaalmenetluse kohustuslikkuse printsiibi kohaselt on uurimisasutus ja prokuratuur kuriteo asjaolude ilmnemisel kohustatud alustama ja toimetama kriminaalmenetlust, kui puuduvad KrMS §-s 199 loetletud kriminaalmenetlust välistavad asjaolud. Riigikohus on 22.09.2010 lahendi nr 3-1-1-60-10 p-s 9 toonud esile, et „Kui kohtuotsuse tegemisel tuleb in dubio pro reo põhimõttest lähtudes tõlgendada kahtlused süüdistatava kasuks, siis KrMS §-s 6

sätestatu nõuab, et kriminaalmenetluse alustamise otsustamisel tuleb lähtuda in dubio pro duriore põhimõttest, tõlgendades iga kuriteokahtluse kriminaalmenetluse alustamise kasuks.“

Nii kriminaalmenetluse alustamise otsustuse kui järgneva menetluse käigus oli oluliseks asjaoluks ka see, et kriminaalmenetluse ajendis sisalduv viitas sellele, et kahtlusalune tegevus ei seisnenud pelgalt erakonnale tehtava anonüümse, varjatud või juriidilise isiku annetuse vastuvõtmises, milline kuritegu oli kirjeldatud kuni 31.03.2011 KarS §-s 402², mis kaotas kehtivuse 01.04.2011.a. Kriminaalmenetluse ajendis kirjeldatud tegevus oli oma olemuselt oluliselt avaram kui keelatud annetuse vastuvõtmine (kusjuures on oluline märkida, et uurimisel skeemi kohaselt oluks vara päritolu tehtud nii tuvastamatuks, et ei oleks olnudki võimalik öelda, millise keelatud annetuse liigiga võis tegu olla).

Võttes aluseks kriminaalmenetluse ajendis sisalduvad väited, sai kohtueelse menetluse ülesandeks kontrollida versiooni, kas Reformierakonna juhtivtöötajate organiseerimisel ja osalusel toimus juhtivtöötajate käsutuses oleva ja teadmata allikast pärineva sularaha kandmine erakonna kontole nõ usaldusväärsete isikute kaudu, kelle vara hulgast nimetatud raha tegelikult ei pärinenud. Teadmata päritolu sularaha pööramine erakonna kasuks, mis ei ole määratletav erakonnaseaduse § 12¹ lg 1 järgi erakonnale seadusega lubatud vara hulka, võimaldades selle kasutamist erakonna majandustegevuses (nt võlgnevuste katteks) nii, et vara tegeliku allika tuvastamine oleks võimatu ja erakonna vara päritolu seega kontrollimatu, on vastuolus erakonnaseaduses kehtestatud piirangutega erakonna majandustegevusele ja varale.

Nimelt näeb erakonnaseadus ette järgmised nõuded, arvestades, et MTÜ Eesti Reformierakond on erakond erakonnaseaduse § 1 mõttes, kellele laieneb mittetulundusühingute seadus niivõrd, kuivõrd erakonnaseaduses ei sätestata teisiti:

- Erakonnaseaduse [RT I, 2003, 90, 601 – jõust 01.01.2004 ja kehtinud kuni 31.03.2011] § 12¹ lg 1 on toodud ammendav loetelu erakondade varast ja vahendite allikatest, milleks võivad olla erakonna poolt põhikirjaga kehtestatud liikmemaksud; erakonnaseaduse alusel saadud eraldised riigieelarvest; füüsiliste isikute annetused ning tulu erakonna varalt.
- Erakonnaseaduse [RT I, 10.12.2010, 1 – jõust. 01.04.2011] § 12¹ lg 2 sätestab erakonna tulude ammendavas loetelus samuti erakonna põhikirjaga kehtestatud liikmemaksud, erakonnaseaduse alusel saadud eraldised riigieelarvest, erakonnaseaduses sätestatud tingimustel tehtud annetused ning tulu erakonna varalt.
- Erakonnaseaduse [RT I 2003, 90, 601 – jõust 01.01.2004] § 12¹ lg 2 ja § 12³ lg 4 sätestab erakonna varale täiendava piirangu, s.o. keelu võtta vastu anonüümset annetust, varjatud annetust ja juriidilise isiku annetust.
- Analoogsed piirangud erakonna varale on sätestatud ka erakonnaseaduse hetkel kehtivas redaktsiooni [RT I, 10.12.2010, 1 – jõust. 01.04.2011] § 12³ lg 2.
- Lisaks näeb erakonnaseaduse [RT I 2003, 90, 601 – jõust 01.01.2004] § 12³ lg 2 ette, et erakonna poolt saadud annetuste kohta peab erakond avalikku registrit, kus märgitakse muuhulgas annetaja nimi ja tema kontaktandmed, ning § 12⁴ („Valimiskampaania rahastamise avalikkus“) lg 1 sätestab, et erakond esitab aruande valimiskampaania käigus tehtud kulutuste ning kasutatud vahendite päritolu kohta korruptsioonivastase seaduse § 14 lõikes 2 nimetatud komisjonile. Analoogilised piirangud on erakonna seaduslikele tuludele ja kampaanias kasutatavate vahenditele nende läbipaistvuse tagamiseks kehtestatud ka erakonnaseaduse hetkel kehtiva redaktsiooni [RT I, 10.12.2010, 1 – jõust. 01.04.2011] § 12³ lg-tes 7 ja 8 ja §-s12⁸.

Uuritava tegevuse kvalifitseerimisel KarS § 402¹ (ja mitte KarS § 402²) järgi juhendus prokuratuur ka Riigikohtu praktikas erakonnaalaste süütegude kohta antud seisukohtadest. Nimelt on Riigikohus sedastanud KarS § 402¹ koosseisu avamisel lahendis nr 3-1-1-67-09 järgmist: *“Erakonnaseaduses ette nähtud erakonna rahastamise piirangute eesmärk on erakondade tegevuse avalikkuse ja nende rahastamise läbipaistvuse tagamine ning rahastajate mõju vähendamine erakonna poliitikale. Erakondade rahastamise läbipaistvuse olulisust on rõhutatud ka Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusel liikmesriikidele REC (2003) 4 "Ühised korrupsioonivastased eeskirjad erakondade ja valimiskampaaniate rahastamisel". Erakondade rahastamise korralduse läbipaistvus tagab kooskõla PS §-s 1 sisalduva demokraatia põhimõttega, vältides poliitiliste otsuste kontrollimist anonüümse raha kaudu (s.o poliitiline korrupsioon). Samuti tagatakse erakondade võrdsus selles mõttes, et kõik erakonnad kasutaksid ausat raha¹”*. Lisaks on Riigikohtu üldkogu otsuses nr 3-4-1-3-07 analüüsitud erakondade rahastamist reguleeriva seadusandluse eesmärki ja seeläbi kaudselt ka KarS § 402¹ abil kaitstavat õigushüve. Lahendist nähtub üheselt, et erakondade rahastamise reguleerimisel on esmatähtis kindlustada erakondade rahastamise tegelike allikateni jõudva kontrollimehhanismi olemasolu ja erakondade rahastamise tegelike allikateni jõudmine². Üldkogu otsus on kantud ka ideest, et võimaldamaks jõuda erakondade rahastamise tegelike allikateni, on oluliseks instituudiks avalikkuse põhimõte.³

Seega saab nimetatud kohtuotsustest järeldada, et erakondade majandustegevusele ja varale kehtestatavate piirangute rikkumise (KarS § 402¹) olemus seisneb selles, et erakonnaseaduses sisalduvate nõuete rikkumisega kahjustatakse erakonna rahastamise allikate läbipaistvust ehk teisisõnu – erakonna varad on otseselt või kaudselt kasvanud (erakond on saanud enda kasutusse mingisugust vara) ja selle kasvu alge ehk allikas on ebaselge.

Kokkuvõttes oli tõendamisesemeks olev võimalik tegevus selgelt laiem (erakonna juhtivtöötajate poolt tundmatut päritolu „musta“ raha kogumine erakonna huvides, „annetajatest“ vahelülide otsimine annetuste vormistamiseks ja erakonna rahaallikate maskeerimiseks, „musta“ raha sularahana „annetajatele“ jagamine, hiljem „annetuste“ erakonna vara hulka pööramine) kui varem KarS §-s 402² sätestatud *„Erakonnale tehtava annetuse vastuvõtmise keelu rikkumine“*. Seega ei tõusetunud käesoleva kriminaalasja menetlemisel küsimust sellest, kas ja millist tähendust omab KarS § 402² kehtetuks tunnistamine alates 2011.a aprillist, kuna nimetatud säte ei ole prokuratuuri hinnangul antud kaasuse kontekstis asjakohane.

Teine tõendamiseseme seisukohalt oluline aspekt (lisaks eelkirjeldatud tegudeahelale kahtlusaluses erakonna rahastamise skeemis) oli täideviija pädevuse küsimus.

Reeglid, mille rikkumisele saab järgneda vastutus KarS § 402¹ järgi, on kehtestatud erakonnale, so juriidilisele isikule. Teisisõnu: vastutus selle paragrahvi alusel on inkrimineeritav ka füüsilisele isikule üksnes niivõrd, kui võrd see oleks omistatav erakonnale (*„erakonna majandustegevusele ja varale kehtestatud piirangute rikkumises“*). Mis puudutab erakonna kui juriidilise isiku vastutust, siis KarS § 14 näeb omakorda ette, et *„juriidiline isik vastutab seaduses sätestatud juhtudel teo eest, mis on toime pandud tema organi, selle liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja poolt juriidilise isiku huvides.“* Viidatud sõnastus kehtib alates 28.07.2008; selle ajani oli karistusõiguslikus mõttes juriidilise isiku vastutuse eelduseks tegu, *„mis on toime pandud tema organi või juhtivtöötaja poolt juriidilise isiku huvides“*.

Niisiis saab erakonna rahastamise reeglite rikkumist KarS § 402¹ kuriteona ette heita üksnes ja ainult eeldusel, et selles on teadlikult osalenud erakonna huvides erakonna organ (nt

¹ <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-67-09>

² <http://www.nc.ee/?id=11&tekst=222509709>, p 36

³ <http://www.nc.ee/?id=11&tekst=222509709>

juhatuse), selle liige, juhtivtöötaja või pädev esindaja (enne 28.07.2008 – organ või juhtivtöötaja). Samuti on oluline, et üksnes nimetatud isikud saavad olla kõnealuse kuriteo füüsilisest isikutest täideviijad. Võttes aluseks Reformierakonna põhikirja ja struktuuri ning tulenevalt kohtupraktikast (nt Riigikohtu lahend nr 3-1-1-51-12 – *“iseenesest võib töödejuhataja/.../ olla juhtivtöötaja, kui ta korraldab reaalselt selle ettevõtte põhitegevusega seonduvat⁴”*), juhitud käesoleva kriminaalasja menetlemisel printsiibist, et KarS § 14 mõttes võib erakonnas olla juhtivtöötajaks või pädevaks esindajaks lisaks juhatuse liikmetele ja peakontori vastutavatele ametnikele näiteks ka piirkondade arendusjuhid või piirkondlike organisatsioonide juhid.

Kuigi uurimise eesmärgiks oli tuvastada ka nt erakonna lihtliikmed, kes (juhul kui uurimisversioon kinnitust leidnuks) olid sarnaselt Silver Meikari kirjeldatule kandnud erakonnale üle neile erakonna juhtivtöötajate poolt antud raha, oleks nimetatud isikud saanud olla maksimaalselt KarS § 402¹ teole kaasaaitajad (eeldusel, et arusaamine toimuvast oluks piisavalt tõendatud), mitte aga täideviijad. Kuna karistusõiguses kehtib osavõtu aktsessoorsuse printsiip ehk osavõtja vastutuse eelduseks on täideviija tegu, siis on oluline märkida, et erakonna lihtliikme poolt erakonna kontole tundmatut päritolu sularaha kandmine, ilma et oleks tõendatud erakonna juhtivtöötaja või pädeva esindaja roll, ei ole kuritegelik ja sellisel juhul on ülekande tegija kriminaalvastutusele võtmine välistatud.

Seega kuulus käesoleva kriminaalmenetluse tõendamisesemesse prioriteetsena selle tuvastamine, kas ja millised Eesti Reformierakonna organite (nt juhatuse) liikmed, juhtivtöötajad või pädevad esindajad võisid olla seotud tundmatu päritoluga raha vahendamise erakonna vara hulka, kasutades selleks vaheetapina teisi erakonna liikmeid.

Kohtueelne menetlus kontsentreerus lähtudes kriminaalmenetluse ajendis märgitud ajaperioodist vahemikule 2009 II poolaastast 2010 I poolaastani, kuid kontrollis tulenevalt tunnistajate ülekuulamistest vajadusel ka teisi ajaperioode, kuna kriminaalmenetluse ajendis oli viidatud kahtlusalusele skeemile kui laiaulatuslikumale ja pikemaajalisele süsteemile. Samuti oli menetluse seisukohalt oluline, et vastavalt KarS § 81 lg 1 p-le 2 aegub teise astme kuritegu viie aasta jooksul toimepanemisest. Kuna KarS §-s 402¹ nimetatud tegu on karistatav vaid rahalise karistusega ja seega teise astme kuritegu, siis sündmused, mis muudelt tunnustelt võisid vastata kõnealuse kuriteo dispositsioonile, kuid olid toime pandud enam kui 5 aastat tagasi (so 2007.a suvel ja varem), ei olnud uurimise objektiks muul viisil kui üksnes kaudsete tõenditena asjaolude tuvastamisel (nende eest isikute vastutusele võtmine oluks välistatud).

Silver Meikari ütlused

Silver Meikar kuulati tunnistajana üle prokuratuuris 23.05.2012 ja täpsustavaid ütlusi andis ta ülekuulamistel 29.05.2012 prokuratuuris ning 11.06.2012 ja 27.07.2012 politseiasutuses. Tunnistaja ütlused olid kokkuvõttes järgmised:

Kusagil novembris 2009.a helistas tunnistajale erakonna tollane peasekretär Kristen Michal ja küsis, kas ta on nõus annetama erakonnale raha. Meikar ütles, et *„Jah, muidugi olen nõus erakonda aitama, aga väga palju mul ei ole.“* Michal vastas: *„See ei too sulle reaalselt varalist kulu. Võiksid öelda summa, mis ei ärata kahtlust ja see antakse sulle üle.“* Samuti lisas ta, et edaspidi võtab Meikariga ühendust Kalev Lillo. Meikar vastas, et see summa võiks sel juhul olla tema ühe kuu palk. Kristen Michali kõne oligi spetsiaalselt selle annetuse pärast.

Paar päeva hiljem tuli Riigikogu Reformierakonna fraktsiooni tollal piirkonna eest vastutav isik Kalev Lillo ning andis Meikarile (kes oli Riigikogu liige) sularaha: *„See oli ümbrikus, ilusti pakitud, kenasti loetud, 500-kroonistes“*. Lillo vestles sel päeval samas veel teiste

⁴ <http://www.nc.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-51-12>

erakonna liikmetega ja tunnistaja nägi, et tal oli kotis veel ümbrikke. Lillo ütles: „*Näed siin on kokkulepitud summa, kanna see erakonna kontole*“ ning küsimusele, mis kontole, vastas Lillo, et erakonna koduleheküljel on olemas kontonumber ja selgituseks pangu „*annetus*“. Tunnistaja seletas, et oli küll varemgi maksnud liikmemaksu ja tasunud näiteks kampaaniates kasutatud ja kokkulepitud summasid, aga Lillolt küsis kontonumbrit seepärast, et mõtles, et Lillo antud raha sissekandmiseks on mingi muu konto. Samal päeval või veidi hiljem kandis Meikar summa oma kontole Hansapangas. Kontolt on näha, et esimene sularaha sissemakse 26.11.2009 oli 40 000, millest tunnistaja jäeldab, et Kalev Lillo tõi 40 000 krooni sularahas, mille Meikar kandis sisse ilmselt Liivalaia kontoris. Tunnistaja kinnitab, et tegi seejärel annetused Reformierakonnale 30.11 summas 20 000 ja 03.12.2009 summas 20 000.

Tunnistaja seletas, et järgnevatel kordadel andis talle raha Kalev Lillo – nii fraktsioonis kui ka erakonna kontoris. Kui Lillo andis ümbriku fraktsioonis, siis olid ümbrikud tunnistaja meelest lahterdatud summade kaupa – ja ümbriku üleandmisel vaatas Lillo, kui palju keegi oli lubanud annetada. Tunnistaja mälu järgi oli ümbrikul kollane kleepuv märkmepaber, kus oli kas summa või number, mis võeti üleandmisel ära. Vähemalt ühe korra helistas tunnistaja sõnul talle Kristen Michal, kes küsis, kas ta on valmis ka uuesti annetama – see oli 2010.a kevadel. Siis ta enam ei täpsustanud muud, kui küsis, kas Meikar on nõus uuesti annetama, ja ütles, et Lillo võtab ühendust. Ta ütles, et Kalev Lillo tegeleb selle asjaga edasi. Tunnistaja sõnul andis ka Kristen Michal talle ühel korral erakonna peakontoris ümbriku rahaga, et ta selle erakonnale kannaks, aga täpselt pole tunnistaja kindel. Tunnistaja on aga kindlal veendumusel, et raha erakonnale üleandmiseks neil juhtudel ei andnud talle keegi muu peale Kalev Lillo ja Kristen Michali.

Tunnistaja selgitas ülekuulamisel 23.05.2012: „*Ma täpselt peast ei mäleta, mis kuupäevadel ma raha sain ja üle kandsin, aga need ülekannte kuupäevad, mis kajastuvad erakonnale laekunud vahendite aruannetes, tunduvad õiged. Olen need loetlenud eilses artiklis – need olid 30.11.2009 20 000 EEK, 03.12.2009 20 000 EEK, 17.02.2010 20 000 EEK, 09.03.2010 20 000 EEK, 05.04.2010 25 000 EEK ja 30.06.2010 10 000 EEK. Ühelgi korral ei ole see raha pärinenud minu vara hulgast, vaid see on olnud tundmatut päritolu raha, mille sain Kalev Lillo (või ka Kristen Michali) käest. Mul ei ole vähimatki aimu, kust see raha pärineb. Aga ma mõtlen selle üle – vaatan meile ja räägin inimestega. Ma praegu ei saa öelda ühtegi konkreetset ettevõtet või inimest, kes võiks olla selle raha allikas.*“

23.05.2011.a Postimehes ilmunud nimekirja „*Eesti Reformierakonna suurimad annetajad perioodil 05.-12.04.2010*“ ning 2010 I kv Reformierakonna annetuste aruannet vaadates väitis tunnistaja, et suur hulk nimetatud inimestest (kes annetasid üle 10 000 EEK), said raha annetuseks sarnaselt nagu tema sai Kalev Lillolt. Seisukohta põhjendas süsteemiga, mida Lillo kasutas fraktsioonis raha jagamisel, järgmiselt: „*Väidan seda sellepärast, et summad on ümmargused, aga ennekõike seepärast, et nägin K. Lillol portfellis mitmeid ümbrikke, kui ta mulle seda andis. Need ümbrikud anti järelikult teistele inimestele selleks, et nad teeks täpselt samamoodi kui mina.*“

Küsimusele, miks ta raha vastu võttis ja annetusena üle kandis, vastas tunnistaja, et kui Kristen Michal palus abi erakonda aidata, siis see tekitas tunde, et Kristen seda asja paludes usaldas teda; lisaks usaldusele oli küsimus ka selles, et teised tegid samamoodi – „*teised, kes on olnud märksa kauem erakonnas, kes olid mulle poliitilised eeskujud.*“ Silver Meikar selgitas, et ta on arutanud rahulolematust sellise rahastamisskeemiga oma lähemate sõpradega erakonnas Lauri Luige ja Paavo Pärnaga, kes on soovitanud tegeleda probleemide lahendamisega erakonna seismisi teid kasutades; Lauri Luik kinnitas talle, et temagi oli sama skeemiga annetusi teinud. Samuti ütles tunnistaja, et oli rääkinud viimati ka mai algul erakonna uue peasekretäri Martin Kukega, öeldes talle, et teda väga siiralt häirib see,

mismoodi on erakonnas pestud puhtaks musta raha, mille peale Martin Kukk reageeris nii, nagu ta ei saaks küsimusest aru.

Samuti lisas Silver Meikar, et kui ta oli vähemalt ühe eelkirjeldatud ülekande teinud, siis millalgi helistas talle Priit Kallakas, Reformierakonna tollane Tartu piirkonna arendusjuht, praegune Välisministeeriumi nõunik, keda ta tundis ja kellega neil olid ühised huvid. Ta küsis, kas Meikar on nõus erakonnale ülekannet tegema. Tunnistaja sõnul vastas ta, et jah, aga lisas, et Lillo juba võttis temaga ühendust. Meikari sõnul vastas Kallakas: „*ahah, siis on sinuga juba räägitud, aga eks ma räägin siis teiste Tartu piirkonna liikmetega. Ta ei täpsustanud, kuidas see pidi toimuma, aga see oli niivõrd selge.*“

Lisaks eelnevale rääkis Silver Meikar mitmetest varasematel aastatel (2007 ja varem) aset leidnud juhtumitest, mil näiteks Rein Kilk ja Raul Markus toetasid teda ja ka teisi erakonna noori liikmeid sularahaannetustega, kuid neid juhtumeid prokurör siinkohal põhjalikumalt ei analüüsi, sest isegi kui need viiksid mingi erakonnaalase kuriteo tunnusteni, siis oleks need aegunud.

Silver Meikari ütlusi ülekannete, sularaha sissemaksete ja annetuste kohta kinnitas tema arvelduskontode ja Eesti Reformierakonna annetusregistri analüüs.

Silver Meikar lisas ka seda, et ühe tema erakonnaga seotud tuttava poolt 2012.a-l öeldu kohaselt viisid ettevõtjad raha Kristen Michali kätte ning Kristen Michal teadis kõiki annetajaid ja oli nendest enamikega suhelnud. Sõbra sõnul oli keskne teadmine, et kes annab, palju annab ja mille eest annab, ilmselt Kristen Michaelil. Sama sõber kinnitas Meikari sõnul talle 2012.a mais, et on ka ise viinud ettevõtjana Reformierakonna kontorisse koti rahaga, kuid mitte kõik varjatud toetajad ei vii raha Reformierakonna kontorisse ise, vaid kasutatakse usaldusväärseid vahemehi. Meikar täpsustas: „*Ka tema on olnud vahemees, ütles ta mulle. Ta kirjeldas seda skeemi järgnevalt: tema firma tegi fiktiivse arve ühele ettevõttele, mille nime ta ei nimetanud. Kui summa oli laekunud ettevõtte arvele, siis ta jättis firmasse nn käibemaksu ja dividendi tulumaksu ning viis ülejäänud raha sularahas erakonna kontorisse. Kuna just rääkisime peasekretärist, siis jäi mulle selge mulje, et viis selle raha Kristen Michali kätte.*“

Meikari sõnul olevat küsitav, kas nimetatud isik neid asjaolusid ka ise kinnitaks, kuna olevat öelnud, et kui see välja tuleb, siis tema ettevõtte saab suure trahvi ja ta ei saa ühtegi riigi tellimust. Silver Meikari poolt nimetatud tuttav kuulati kohtueelse menetluse käigus hiljem üle ja ta ei kinnitanud Meikari ütlusi nende eelkirjeldatud vestluse kohta.

Seisukohad läbiotsimiste osas

Kohe pärast Silver Meikari ütluste esmast usaldusväärse hindamist, uurimiseesmärkide seadmist ja tuvastamist nõudvate asjaolude määratlemist viidi 23.05.2012 Harju Maakohtu määruse alusel 24.05.2012.a läbi läbiotsimine Eesti Reformierakonna peakontoris, mille käigus võeti kaasa nii dokumentatsioon, mis puudutas Eesti Reformierakonna raamatupidamist ja majandustegevust 2009-2010.a, kui ka töölepingud ja muud andmekandjad, milles sisaldus teave erakonnas jaotuvate ja jaotunud rollide ja vastutusvaldkondade kohta (ennekõike seoses annetuste ja erakonna/kampaaniate rahastamisega). Läbiotsimise käigus tehti koopia ka erakonna meiliserverist, kuna selles sisalduv andis peaaegu ainsa võimaluse saada objektiivseid andmeid erakonnaliikmete suhtluse kohta uurimise all oleval ajavahemikul (so ligi 2,5 aastat tagasi). Lisaks võeti läbiotsimisel analüüsimiseks 2009-2010 valimiskampaaniate kulusid kajastavad raamatupidamisdokumendid, kontrollimaks Kristen Michali poolt teleajakirjanikele 22.05.2012 antud intervjuudes öeldut, et Silver Meikari poolt

arvamusartiklis loetletud annetuste puhul oli tegu kampaaniakulude katmisega (vt nt 22.05.2012 AK-uudised kell 21:00).

Kriminaalmenetluse käigus kaaluti ka läbiotsimiste teostamist tunnistaja poolt osutatud võimalike kahtlustatavate Kristen Michali ja Kalev Lillo juures, kuid see välistati kolmel põhjusel.

Esiteks - kuna väidetav kuritegu pandi toime 2,5 aastat enne võimalikke otsinguid ning kumbki kahtlustatavatest ei ole enam erakonnas samal positsioonil, mida kasutades nad tunnistaja ütlustest nähtuvalt teod toime panid - oli vähetõenäoline, et nende kodudes on säilinud tõendusväärtusega objekte või teavet.

Teiseks, isegi kui see teave võinuks seal olla enne 22.05.2012 arvamusartikli avaldamist ning sellele järgnenud suurt tähelepanu meedias ja koheselt avalikuks saanud kriminaalmenetlust, on ülimalt ebatõenäoline, et kahtlustuse-süüdistuse seisukohalt olulist tõendusteavet säilitati pärast kahtlustuste avalikkuse ette paiskamist 22.05.2012, kui võis oodata läbiotsimist.

Kolmandaks välistas läbiotsimised asjaolu, et kuigi kehtiv seadus võimaldab läbiotsimist Riigikogu liikme juures kas kohtu või prokuratuuri määruse alusel, on õiguskantsler ja Riigikogu väljendanud 2012.a kevadel selgelt seisukohta, et põhiseaduspärane ja parlamendiliikmete immuuniteediga kooskõlas oleks viia selliseid läbiotsimisi läbi üksnes Riigikogu nõusolekul.

Nimelt tegi õiguskantsler tegi 21. märtsil riigikogule ettepaneku nr 14⁵ reguleerida immuuniteediolukorda. Muuhulgas leidis õiguskantsler üheselt: „*Arvestades põhiseaduses sisalduvat Riigikogu liikme puutumatus põhimõtet ja kriminaalmenetlusliku immuuniteedi regulatsiooni, nende eesmärki ning põhiseaduse teiste sätetega koosmõjus tõlgendamist, on KrMS § 377 lg 1 ning sellest tulenevalt ka lõiked 3, 5 ja 6 minu hinnangul põhiseadusega vastuolus, kuna lubavad Riigikogu liikme isikuvabadust intensiivselt riivavaid ja seeläbi vaba mandaadi teostamist oluliselt mõjutavaid menetlustoiminguid (KrMS § 377 lõikes 1 nimetatud toimingud ja sättes nimetatud läbiotsimine) ilma Riigikogu nõusolekuta.*“

Ettepanek oli riigikogu täiskogus 5. aprillil, kus põhiseaduskomisjonile tehti ülesandeks töötada välja põhiseadusega kooskõlas olev regulatsioon, ning põhiseaduskomisjon algataski eelnõu nr 215.

Olgugi, et õiguskantsler jättis PS § 142 lg 2 (mis näeb ette, et kui akt ei ole kahekümne päeva jooksul põhiseaduse või seadusega kooskõlla viidud, teeb õiguskantsler Riigikohtule ettepaneku tunnistada see akt kehtetuks) eirates taotluse Riigikohtule tegemata, ei saa prokuratuur siiski õiguskantsleri selgelt väljendatud seisukohta eirata ja riskeerida teadvalt põhiseadusevastase toimingute tegemisega. Nimelt oli/on kahtlustatav Kalev Lillo Riigikogu liige. (Kahtlustatav Kristen Michal on justiitsminister ja tema puhul näeb põhiseaduse § 101 ette: „*Vabariigi Valitsuse liiget saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.*“.)

Välistatud oli ka läbiotsimiseks Riigikogu loa küsimine. Esiteks ei näe seadus sellist protseduuri ette ja prokurör saab teha vaid seadusest tulenevaid toiminguid. Teiseks on iseenesestmõistetav, et läbiotsimine kaotaks sellisel juhul mõtte, kuna läbiotsimistaotluse menetlemine Riigikogus annab piisavalt aega ja võimalusi toimetada uurimisele vajalikud objektid mõnda muusse kohta.

Kokkuvõttes ei tehtud käesoleval juhul läbiotsimisi kahtlustatavate juures, kuna esiteks andis Õiguskantsleri 12.03.2012 arvamus viite, et põhiseaduses nimetatud immuuniteedi omanike

5

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_ettepanek_nr_14_riigikogule_riigikogu_liikme_immuuniteedimenetlusest.pdf

juures läbiotsimise tegemine kehtiva seaduse kohaselt oleks ilmselt vastuolus põhiseadusega, ning teiseks väga vähe tõenäoline, et eelneva avalikustamise olukorras on nende isikute kodudest võimalik midagi tõenduslikult olulist leida.

Erakonna annetusregistri, meiliserveri ja isikute pangakontode analüüs

Kriminaalasja menetlemise käigus otsustati selekteerida võimalikud tunnistajad välja lisaks ühekordsele laekuvale infole ja muudele viidetele ka tulenevalt annetusregistrite süstemaatilise analüüsist.

Kuna kõigi ajavahemikul 2009-2010 annetanud isikute ülekuulamine oli ilmselgelt ebamõistlik, siis otsustati, et esmalt selekteeritakse välja aktiivsemalt annetamisega seotud isikud. Uurija koondas vaatluse käigus Eesti Reformierakonna koduleheküljel (www.reform.ee) olevate 2009 ja 2010 aruannete andmed annetuste kohta ühtsesse tabelisse (I kvartali laekumine 2009; II kvartali laekumine 2009; III kvartali laekumine 2009; IV kvartali laekumine 2009; I kvartali laekumine 2010; II kvartali laekumine 2010; III kvartali laekumine 2010 ja IV kvartali laekumine 2010). Koondtabeli alusel loodi valim isikutest, kes olid annetanud Eesti Reformierakonnale 2009 ja 2010 kokku 30 000 krooni ja enam. Selliseid isikuid oli 82.

Järgmiseks analüüsiti nimetatud loetellu sattunud isikute pangakontosid annetuste tegemisega piirneval ajal, kontrollimaks, kas ja mis asjaoludel on nimetatud isikud teinud kontodele sarnases väärtuses sularahasissemakseid, mida saaks ajaliselt seostada annetusega Eesti Reformierakonnale. Kui selliseid isikuid tuvastataks, siis annab see põhjuse neid üle kuulata, kontrollimaks, kas nad olid kandnud sularaha sisse samadel asjaoludel, kui väitis seda teinud olevat Silver Meikar (so tegemaks erakonna sees edasiantava tundmatu sularaha arvelt sissemakset erakonna kontole) või oli selleks mingi muu põhjus.

Nii tuvastati, et 82-st isikust vähemalt 22 puhul toimus annetusega seotud ülekande lähestikustel päevadel sularaha sissemaks kontole sarnases summas. Selles nimistus oli mitmeid Riigikogu liikmeid ja Tallinnas töötavaid reformierakondlasi, kuid silma torkas ka mitmeliikmeline grupp Tartu reformierakondlasi, kelle annetused ja sularahasissemaksed koondusid üldjoontes 2009.a IV kvartalis.

Vaatluste käigus vaatas uurija koos eriteadmistega analüüsitenistuse eriasjade uurijaga eesmärgipäraselt ja minimaalsuspõhimõtet järgides läbi ka Eesti Reformierakonna kontori läbiotsimise käigus äravõetud elektroonilise teabe, sh nii erakonna e-postiserverist, varundusserverist ja võrku jagatud kataloogist välja kopeeritud failid, tuvastamaks kriminaalmenetluse seisukohast oluliste andmete olemasolu.

Vaadati läbi ajaperiood, millisel ajal Silver Meikari väidete kohaselt toimus Reformierakonnas erakonna varale kehtestatud piirangute rikkumine, et tuvastada suhtlus, mis viitab võimalikule süüteo toimepanemisele; vaadati läbi kahtlustatavate, ühe vabatahtlikult ütlusi andma ilmunud tunnistaja ning erakonna raamatupidamisega seotud isikute elektronpostkasti kasutajakontod ja võrgukataloogid. Otsingud teostati erinevaid otsingusõnu kasutades, et tuvastada Silver Meikari annetustega seotud asjaolud, s.h Euroopa parlamendi valimiskampaania kulud ja tuvastada Reformierakonna elektronpostkasti kasutajakontodel ja võrgukataloogides erakonna varale kehtestatud piirangute rikkumisega seotud õigusrikkumisi.

Üheks uurimisversiooniks, mis vajas kontrollimist, oli Silver Meikari ütlustest ajendatud võimalik järeldus, et annetustena sissekantava sularaha jagamine ja annetajana ülekande

tegijate otsimine oli arendusjuhtide ülesanne, keda omakorda koordineeris peakontori tasandil Kalev Lillo.

Ülalkirjeldatud elektrooniliste andmekandjate vaatlusel leiti erinevat annetamisega seotud kirjavahetust, kuid ühemõttelise tõendusliku tähendusega teavet oli nende hulgas vähe. Teiste seast eristusid ja kontrollimist väärtsid kaks e-kirja 2010.a kevadest Kalev Lillole kahelt erakonna kohaliku tasandi organisatsiooni juhilt, mis sisaldasid isikute nimesid ja nimede taga numbreid suurusega 3 – 17. Üks kirjadest lõppes lausega „vaba 15,0 – peale 21.05 saan tegeleda“.

Kõrvutades neid e-kirju erakonna annetuste registri ja vastavate isikute pangakontodega, ilmnes, et tegemist on kõnealuselt piirkonnast pärit annetajatega (st numbrid väljendavad seda, kui mitme tuhande EEK suuruse annetuse isik teeb). Kontode vaatlusest nähtuvalt eelnes loetletud 13-st isikust 7 puhul annetusele sularaha sissemakse.

Kalev Lillo selgitas ülekuulamisel nende kirjade kohta, et ilmselt oli tegemist kirjadega, kus talle teatati, et on leitud inimesed, kes on valmis tegema vastavates summades seadusega kooskõlas olevaid annetusi.

Tunnistajate ülekuulamised

Kriminaalmenetluse käigus kuulati üle vähemalt 60 tunnistajat. Lisaks isikutele, kes tulid omal soovil ütlusi andma või kelle ülekuulamine oli vajalik kellegi teise varasemate ütluste kontrollimiseks, kuulati üle need isikud, kelle kohta käivad annetusregistri ja pangakonto andmed viitasid sellele, et nad võivad teada midagi sarnaste asjaolude kohta, millest oma ütlustes rääkis Silver Meikar. Lisaks kuulati üle isikuid, kes tegelevad (ja tegelesid 2009-2010) raamatupidamise ja finantsidega ning juhtimisküsimustega nii erakonna kesksel tasandil kui Tartu piirkonnas.

Peaaegu kõik tunnistajana ülekuulatud Eesti Reformierakonna liikmed andsid ütlusi, mille kohaselt nad ei tea midagi teadmata päritolu sularaha kandmisest erakonnale ning kõik nende enda ülekanded on tehtud nende isikliku vara hulgast.

Isikud, kes olid annetusele eelnevalt teinud sarnases väärtuses sularaha sissekande või saanud samaväärse ülekande oma sõbralt/sugulaselt, andsid selle kohta järgmisi selgitusi: laenasin ämmalt, kes sai selle suvila müügist; tegemist oli mu isikliku sularahavaruga, mille võtsin seifist (50 000 EEK); tegemist oli mu enda rahaga, mille võtsin välja oma teiselt kontolt (200 000 EEK); võtsin raha oma kapist, need olid palga arvelt kogunenud pere säästud (200 000 EEK); tegemist oli minu oma rahaga, kuna hoian raha kullas, hõbedas ja valuutas (195 000 EEK); tegu oli mu isiklike säästudega (50 000 EEK); olin raha võtnud varem välja oma teiselt kontolt (50 000); sularaha oli kätte jäänud kasumlikest ostu-müügitehingutest kinnisvara ja sõiduautodega (14 500 EEK); tegu oli isikliku sularahaga (30 000 EEK) ; raha oli pere eelarve (16 500 EEK); sularaha oli koju kogunenud (2000 EEK); kindlasti oli raha minu vahenditest, sest muud mul polnud (34 000 EEK); ilmselt võtsin teise kaardi pealt välja, mul on 4 kontot (11 000 EEK); kogusin sularaha koju ja sain ka vanematelt (10 000 EEK); sularaha pärineb mu isalt (20 000 EEK); teen sularaha sissemaksid ja väljavõtmisi pidevalt (4500 EEK); eeldan, et see raha oli mul kodus, sest kavatsesin osta maad (180 000); mõni kogub raha puhkusereisiks, mina valimisteks (50 000 EEK); laenasin ilmselt vanematelt (15 000 EEK); võib olla mõni sõber tagastas laenu (50 000 EEK); mul on äritegevuses pidevalt sularaha käes (100 000 EEK) jne.

Kriminaalmenetluse käigus kogutud andmed (sh nimetatud isikute pangakontode vaatlused) selliseid põhjendusi vara päritolu kohta ümber ei lükanud. Mõnel juhul, mil raha väideti

pärinevat näiteks mõnelt lähisugulaselt, kuulati nimetatud isik üle, ning ta kinnitas tunnistaja väidet. Detailsemat kontrolli sularaha osas neil juhtumitel läbi ei viidud, kuna see ei olnud asjakohane – tulenevalt tunnistajate ütlustest ja kogutud tõenditest ei olnud reaalseid viiteid selle kohta, et sularaha pärines Kalev Lillolt või mõnelt muult erakonna juhtivtöötajalt, nagu uurimisversioon võimalikuks pidas. Kriminaalasjas omas sularaha päritolu tähendust ainult niivõrd, kui niivõrd see oleks olnud otseselt seostatav Eesti Reformierakonna juhtivtöötajate või pädevate esindajatega.

Ülalkirjeldatust erinevaid ja samas Silver Meikari ütlustega harmoneeruvaid ütlusi andsid 6 erakonnaga seotud isikut kokku nelja täiendava juhtumi kohta, millest kolme puhul tulid isikud vabatahtlikult ütlusi andma prokuratuuri; neljast juhtumist kaks on aga vanemad kui 5 aastat ja seega omavad üksnes kaudset tähendust uuritavate kuritegude kontekstis.

Tunnistajate Kairi Randmeri ja Ilmar Mihkelsoo ütlusi käsitlen vastavate kahtlustuste juures.

Lisaks neile aga andis Kristjan Karis, kes oli varasem Reformierakonna Tartu piirkondlik arendusjuht, ütlusi selle kohta, et kusagil 2006.a sügisel tuli kontoris inimene, kes ütles, et ta tahab annetada erakonnale raha, ning näitas, et tal oli kaasas sularaha 5000 EEK. Kristjan Karis mäletas, et sai kelleltki vanemalt inimeselt kontoris soovitus: „*kanna oma arvelt erakonnale sama summa annetusena üle ja jäta raha endale, või siis et kanna raha sularahas kontole ja sealt erakonnale oma nimel. Kumba viisi ma kasutasin, mina ei mäleta, aga seda saab kontrollida. Igatahes maksin ma selle summa enda kontolt erakonna kontole enda annetusena.*“

Sarnaseid ütlusi andis 2004.a kohta ka Koit Arro (Kristjan Karise ja Silver Meikari sõber), kes oli Tartus Reformierakonna liige alates 1997.a-st. Tema ütluste kohaselt tõi talle 10 000 krooni erakonna liige Sven Illing, kes küsis, kas Arro on kontol parasjagu niisama palju raha, et omast rahast Eesti Reformierakonnale ülekanne ära teha. Kuna Sven Illing oli tema hea tuttav, siis ta isegi ei küsinud, miks ta ise annetust ei tee.

Sven Illing, kes oli 2004.a Reformierakonna liige ja abilinnapea, selgitas ülekuulamisel, et andis tõepoolest Koit Arrole 10 000 krooni annetuse tegemiseks, mis pärines ühelt Reformierakonna funktsionärit, kelle nime ta ei taha nimetada, kuid kes tõi talle raha ümbrikus ilmselt 500-kroonistes. Illingu ülesanne oli otsida annetaja. Raha andja, üks Tartu piirkonna ametnik, instrueeris teda, et ülekanne pidi tehtama paari päeva jooksul ja instruksioonide kohaselt pidi Illing leidma ülekande tegemiseks kellegi isiku, et „*raha liikumise teed võimalikult laiali viia, ehk siis jälgi kaotada.*“ Raha anti talle kokku 50 000 krooni, millest osale leidis ta teise annetaja lisaks Arrole. Raha päritolu Illing ei teadnud, kuid arvas, et see pärineb ettevõtjalt, kes ei saa või ei taha erakonda avalikult toetada.

Muud menetlustoimingud

Kriminaalmenetluse käigus tehti veel rida teisi toiminguid ja kontrolliti erinevaid versioone, kuid kuna nende käigus ei saadud olulist tõenduslikku informatsiooni, mis oleks toonud kaasa kahtlustusi, siis kõigi tõendite analüüs siinkohal ei ole vajalik. Konkreetsete kahtlustustega seotud tõendeid käsitletakse allpool.

Tõendite kogumise võimalustele seadis piiri asjaolu, et uurimise all oli mitme aasta tagune tegevus. Tõendamise koosnes suures ulatuses inimestevahelisest suhtlusest, mille kohta talletusi säilinud peaaegu ei ole, mistõttu tõenduslikust küljest jäi otsustav kaal ütlustele ehk isikulistele tõenditele.

2. ERAKONNAALASE KURITEO KAHTLUSED

Eeltoodud põhimõtetele tuginedes andsid kriminaalasjas kogutud tõendid aluse kahtlustada **KarS § 402¹ lg 1 järgi** kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises ehk erakonna majandustegevusele ja varale kehtestatud piirangute rikkumises (viitega erakonnaseaduse ülalnimetatud sätetele) nelja isikut (Kristen Michal, Kalle Palling, Kalev Lillo ja Priit Kallakas), kellele võimaldati seaduse kohaselt anda kahtlustuse kohta omapoolseid ütlusi.

Kristen Michali ja Kalev Lillo kahtlustusepisood

Kristen Michal kuulati 30.07.2012.a üle kahtlustatuna selles, et tema olles ajavahemikul 21.04.2003-06.04.2011 Eesti Reformierakonna (80043147) peasekretär ja Eesti Reformierakonna juhtivtöötaja, kelle ülesandeks oli Eesti Reformierakonna põhikirja p 21.10.4 kohaselt erakonna kantselei töö korraldamine ning 21.11.09.2007 sõlmitud töölepingu nr 8/07 kohaselt erakonna struktuuri juhtimine, selle töö korraldamine ning teiste erakonna juhatuse ja esimehe poolt vahetult antud ülesannete täitmine ning kes vastutas väljakujunenud töökorralduse kohaselt erakonna varalise seisu üle järelevalve pidamise ja erakonna annetuste registri andmete tegelikkusele vastavuse eest, organiseeris koos teise Reformierakonna juhtivtöötaja Kalev Lilloga 2009-2010 Tallinna linnas nende käsutusse saadud sularaha kandmise Eesti Reformierakonna vara hulka erakonna liikme isiklike annetustena, varjates sellega teadlikult nimetatud vara tegelikku päritolu ja rikkudes erakonna majandustegevusele ja varale seadusega kehtestatud piiranguid järgmiselt:

- Kristen Michal tegi 2009. aasta novembris erakonna liikmele Silver Meikarile ettepaneku kanda Eesti Reformierakonna kontole Silver Meikari isikliku annetusena sularaha, mis ei pärine Silver Meikari isikliku vara hulgast, vaid mille annetusena ülekandmiseks edastab Silver Meikarile Kalev Lillo ning korraldas ajavahemikus 2009.a novembrist kuni 07.04.2010 Kalev Lillo vahendusel Silver Meikari kätte viimase isikliku annetusena erakonna arveldusarvele kandmiseks 115 000 Eesti krooni väärtuses sularaha, mille tegelik päritolu on teadmata;
- Silver Meikar pani Kalev Lillo'lt saadud sularaha ajavahemikus 26.11.2009 – 07.04.2010 korduvate sissemaksetena oma isiklikule Swedbank AS arvelduskontole ning kandis seejärel vastavalt Kristen Michali ja Kalev Lillo suunistele oma nimetatud arvelduskontolt Eesti Reformierakonna arvelduskontole nr 221002169472: 30.11.2009 20 000 krooni, 03.12.2009 20 000 krooni, 07.02.2010 20 000 krooni, 09.03.2010 20 000 krooni, 05.04.2010 25 000 krooni ja 30.06.2010 10 000 krooni (kõik kanded selgitusega „annetus Silver Meikar“), kokku 115 000 krooni;
- Kristen Michal allkirjastas erakonna peasekretärina vastavatel perioodidel aruanded erakonnale laekunud vahendite kohta 2009.a IV kvartali ja 2010.a I ja II kvartali kohta (annetuste register kuni 31.12.2011 kehtinud erakonnaseaduse § 12³ mõttes), milles nimetatud ülekanded olid kajastatud järgmiselt: 2009.a IV kvartali aruandes olid ülalnimetatud ülekanded märgitud kannetena 282 ja 296, 2010.a I kvartalis kannetena 29 ja 44, 2010.a II kvartali aruandes kannetena 3 ja 5 ning kõigil juhtudel oli laekunud vahendi liigiks märgitud „annetus“ ja laekumise allikaks „Silver Meikar,“ kuigi tegelikult oli Kristen Michalile teada, et nimetatud summad ei pärinenud Silver Meikari vara hulgast ning et erakonna annetuste register ei kajasta seega andmeid vara tegeliku allika kohta.

Kahtlustuse järgi kajastusid eelkirjeldatud viisil erakonnale laekunud rahasummad Eesti Reformierakonna 2009.a ja 2010.a majandusaasta aruandes erakonna tulu hulgas liigi all „annetused ja toetused“. Nähtuvalt Riigikogu koduleheküljel avaldatud 13.04.2010 Kristen Michali poolt allkirjastatud ja 14.04.2010 esitatud Eesti Reformierakonna täiendavast

aruandest 2009.a kohaliku omavalitsuse volikogu valimise kampaania kulude ja kasutatud vahendite kohta, kasutati esimeses ülalloetletud viies kandes märgitud summasid nimetatud valimiskampaania kulude katteks. Seega oli alus kahtlustada, et eelkirjeldatud viisil pöörati Eesti Reformierakonna varade hulka ja kasutati erakonna igapäevases majandustegevuses, sh valimiskampaania kulude katmiseks vara, mille allikas ei ole teada, ning mille allikat ei ole varaga teostatud toimingute ja kirjendamise viisi tõttu võimalik tuvastada.

Korraldades eelkirjeldatud viisil teadmata allikast pärineva sularaha kandmise erakonna kontole isiku kaudu, kelle vara hulgast nimetatud raha ei pärinenud, pööras Kristen Michal seega kahtlustuse kohaselt Eesti Reformierakonna juhtivtöötajana Eesti Reformierakonna kasuks teadmata päritolu sularaha summas 115 000 krooni (7348.85 EUR väärtuses), mis ei ole määratletav erakonnaseaduse § 12¹ lg 1 järgi erakonnale seadusega lubatud vara hulka, võimaldades selle kasutamist erakonna majandustegevuses nii, et vara tegeliku allika tuvastamine oleks võimatu ja erakonna vara (sealhulgas 2009.a kohalike omavalitsuste volikogude valimiskampaanias kasutatud vahendite) päritolu seega kontrollimatu, mis on vastuolus erakonnaseaduse ülalloetletud sätetes kehtestatud piirangutega erakonna majandustegevusele ja varale.

Kalev Lillo kuulati 30.07.2012 ja 22.08.2012 üle kahtlustatuna selles, et tema olles ajavahemikul 12.05.2007-06.04.2011 Eesti Reformierakonna (80043147) keskkontoris piirkondliku arendusdivisjoni juhi ametikohal ja Eesti Reformierakonna juhtivtöötaja, kelle ülesandeks oli 12.05.2007 sõlmitud töölepingu nr 7/07 kohaselt valimiskampaaniate organiseerimine, Eesti Reformierakonna piirkondlike organisatsioonide töö koordineerimine ning sidustamine erakonna keskkontoriga, piirkondlike arengukavade koostamine ja teiste erakonna peasekretäri määratud ülesannete täitmine, organiseeris koos Eesti Reformierakonna peasekretär Kristen Michal'iga 2009-2010 Tallinna linnas nende käsutusse saadud sularaha kandmise Eesti Reformierakonna vara hulka erakonna liikme isiklike annetustena, varjates sellega teadlikult nimetatud vara tegelikku päritolu ja rikkudes erakonna majandustegevusele ja varale seadusega kehtestatud piiranguid järgmiselt:

- Kokkuleppel ja kooskõlastatult Kristen Michaliga andis Kalev Lillo ajavahemikus 2009.a novembrist kuni 07.04.2010 Silver Meikari kätte viimase isikliku annetuse erakonna arveldusarvele kandmiseks 115 000 Eesti krooni väärtuses sularaha, mille tegelik päritolu on teadmata;
- Silver Meikar pani Kalev Lillo'lt saadud sularaha ajavahemikus 26.11.2009 – 07.04.2010 korduvate sissemaksetena oma isiklikule Swedbank AS arvelduskontole ning kandis seejärel vastavalt Kristen Michali ja Kalev Lillo suunistele oma nimetatud arvelduskontolt Eesti Reformierakonna arvelduskontole nr 221002169472: 30.11.2009 20 000 krooni, 03.12.2009 20 000 krooni, 07.02.2010 20 000 krooni, 09.03.2010 20 000 krooni, 05.04.2010 25 000 krooni ja 30.06.2010 10 000 krooni (kõik kanded selgitusega „annetus Silver Meikar“), kokku 115 000 krooni;
- Eelnevast tulenevalt kajastusid nimetatud ülekanded Kristen Michali poolt allkirjastatud aruannetes erakonnale laekunud vahendite kohta (annetuste register kuni 31.12.2011 kehtinud erakonnaseaduse § 12³ mõttes) järgmiselt: 2009.a IV kvartali aruandes olid need märgitud kannetena 282 ja 296, 2010.a I kvartalis kannetena 29 ja 44, 2010.a II kvartali aruandes kannetena 3 ja 5 ning kõigil juhtudel oli laekunud vahendi liigiks märgitud „annetus“ ja laekumise allikaks „Silver Meikar,“ kuigi tegelikult oli Kalev Lillole teada, et nimetatud summad ei pärinenud Silver Meikari vara hulgast ning et erakonna annetuste register ei kajasta seega andmeid vara tegeliku allika kohta.

Kahtlustuse järgi kajastusid eelkirjeldatud viisil erakonnale laekunud rahasummad Eesti Reformierakonna 2009.a ja 2010.a majandusaasta aruandes erakonna tulu hulgas liigi all

„annetused ja toetused“. Nähtuvalt Riigikogu koduleheküljel avaldatud 13.04.2010 Kristen Michali poolt allkirjastatud ja 14.04.2010 esitatud Eesti Reformierakonna täiendavast aruandest 2009.a kohaliku omavalitsuse volikogu valimise kampaania kulude ja kasutatud vahendite kohta, kasutati esimeses ülalloetletud viies kandes märgitud summasid nimetatud valimiskampaania kulude katteks. Seega oli alus kahtlustada, et eelkirjeldatud viisil pöörati Eesti Reformierakonna varade hulka ja kasutati erakonna igapäevases majandustegevuses, sh valimiskampaania kulude katmiseks vara, mille allikas ei ole teada, ning mille allikat ei ole varaga teostatud toimingute ja kirjendamise viisi tõttu võimalik tuvastada.

Korraldades eelkirjeldatud viisil teadmata allikast pärineva sularaha kandmise erakonna kontole isiku kaudu, kelle vara hulgast nimetatud raha ei pärinenud, pööras Kalev Lillo seega kahtlustuse kohaselt Eesti Reformierakonna juhtivtöötajana Eesti Reformierakonna kasuks teadmata päritolu sularaha summas 115 000 krooni (7348.85 EUR väärtuses), mis ei ole määratletav erakonnaseaduse § 12¹ lg 1 järgi erakonnale seadusega lubatud vara hulka, võimaldades selle kasutamist erakonna majandustegevuses nii, et vara tegeliku allika tuvastamine oleks võimatu ja erakonna vara (sealhulgas 2009.a kohalike omavalitsuste volikogude valimiskampaanias kasutatud vahendite) päritolu seega kontrollimatu, mis on vastuolus erakonnaseaduse ülalloetletud sätetes kehtestatud piirangutega erakonna majandustegevusele ja varale.

Kahtlustatavana ülekuulamistel kinnitasid mõlemad, et nad ei ole ülalnimetatud kuritegusid toime pannud.

Kristen Michal ja Kalev Lillo andsid seoses kahtlustuses kirjeldatud asjaoludega omapoolsed põhjalikud selgitused ja kontrollimist võimaldavad vastuväited vastavalt kaitsjate vandeadvokaatide Aivar Pilve ja Aadu Lubergi juuresolekul. Ütlused olid kokkuvõtlikult järgmised.

Kristen Michal andis ütlusi, milles selgitas, et kahtlustuses kirjeldatud tegusid ei ole aset leidnud ja tema ei ole midagi sellist teinud, nagu Silver Meikar ja kahtlustus väidab. Michal kinnitas: *„Ma kindlasti ei ole teinud Silver Meikarile ettepanekut teha Reformierakonnale annetust varaga, mis ei kuulu talle. Ma kindlasti ei ole andnud Kalev Lillole sellist tööülesannet ega palunud korraldada Lillol ühelgil moel seda, et ta annaks Silver Meikarile edasi raha annetamiseks ja et S. Meikar annetaks antud raha erakonnale. Täpsustan, et kahtlustuses toodud ülekannetega mul mingit puutumust ei ole. Ei oska Silver Meikariga rohkem puutumust kommenteerida. Kindlasti ma ei olnud teadlik sellest, et kahtlustuses toodud summad ei pärine S. Meikari vara hulgast“.*

Michal kinnitab ka seda, et ei ole kunagi andnud Kalev Lillole sularaha, et viimane selle kolmandatele isikutele edasi annaks annetuse tegemiseks Reformierakonnale. Kahtlustatav ei mäleta, et oleks olnud selline kõne, millest Meikar räägib, kuid leiab, et tema kui peasekretäri ametikohal ei olnud ebatavaline, kui ta oleks helistanud kellegile ja palunud teha annetusi; samas ei ole ta mitte kellelgi palunud annetada temale mittekuuluvat raha. Michal selgitas, et on küll erinevatel üldüritustel teinud üleskutseid kõigil erakonna liikmetel annetada erakonnale raha, sealhulgas Silver Meikarile. Samuti kinnitas ta, et on täiesti kindel, et Lillo on teinud samuti üleskutseid, et inimesed võiksid annetada erakonnale, kuid temale teadaolevalt ei ole Lillo vahendanud kellegi teise raha kolmandale isikule.

Suhete kohta Meikariga selgitab Michal, et nad tutvusid võib-olla 1997.aastal ja omavahelised suhted ja kokkupuuted on olnud täiesti tavalised. Michal kirjeldab, et Meikarile meeldis väga reisida, st teda ei olnud kogu aeg kohal ja ta ei kohtunud valijatega, mis oli ka põhjus, et ta pidi valimiste-eelselt rohkem vaeva nägema; kahtlustatava ja Meikari

läbisaamised on üldiselt tööalaselt olnud neutraalsed, kuid Michalil on olnud tööalaseid etteheiteid talle, näiteks, et ta Riigikogu liikmena peaks pingutama ja valijatega suhtlema. Michal usub, et kindlasti oli Meikaril ootusi erakonnale, et ta saaks oma eelneva positsiooni tõttu Riigikogus hiljem sellele vastava töökoha, ja arvab, et Meikari põhiline motiiv artikli kirjutamiseks oli solvumine, kuna tal pole enam selline positsioon ja palk, mis olid tal enne: „*Kui astuks tagasi mina ja Kalev Lillo, siis oleks Meikar Riigikogu liige.*“ Kahtlustatava hinnangut Meikari suhtes mõjutab ka see, et Michal on lugenud ajakirjandusest, et Meikar on saanud erinevatelt ärimeestelt ja ühelt advokaadilt raha: „*Minul puudub usk tema aususesse. Ka oma artiklit kirjutades ta ei tunnistanud, et on saanud eraviisiliselt raha erinevatelt isikutelt.*“ Samuti lisab ta järgmist: „*Veidi enne Meikari artikli avalikustamist Postimehes sai Meikar kokku minu elukaaslase sugulasega Wesse Allik'uga. Antud kokkusaamisel väljendas Meikar oma rahulolematust seoses oma positsiooniga ja vihjas, et sooviks erakonnalt saada paremat positsiooni, paremat pakkumist või paremat sissetulekut. Wesse Allik rääkis minu elukaaslasega, kes omakorda rääkis Martin Kukk'ega, kes minu teada sai kokku Meikariga, kuid mida nad täpselt rääkisid, seda mina ei tea.*“

Kuigi Kristen Michali sõnul ta ei mäleta, et oleks näinud oma ametikirjeldust, mis peaks olema töölepingu nr 8/07 11.09.2007 (ametikoht peasekretär) kohaselt töölepingu lahutamatu lisa, selgitab ta oma tööd järgmiselt: „*korraldasin erakonna kontori tööd, mulle alluvate inimeste tööd. Mulle alluvad isikud korraldasid omakorda alluvate tööd. Minu alluvuses töötasid erakonna kontori töötajad (peakontor), kellele omakorda allusid maakondlikud arendusjuhtid. Otse minu alluvuses töötasid: Kalev Lillo, kes juhtis piirkondade arendusdivisjoni; kommunikatsioonijuht Silver Pukk (alates 2010 vist tööl); kampaaniajuht Annika Arras (praegu), varem oli Arto Aas ja kantselei juhataja Terje Rohi, kes juhtis haldusdivisjoni.*“

Michali sõnul oli Kalev Lillo ülesanne arendusdivisjoni juhina piirkondade elujõulisuse tagamine, jälgida, et piirkondades elu toimiks, et maakondade organisatsioonides elu toimiks. Kindlasti oli Lillo ülesanne koordineerida arendusjuhtide tööd. Kampaania ajal tegeles Lillo piirkondade aitamisega ja jälgis, et kõik plaanid, mis olid seotud, ka täidetak, samuti mõeldaks läbi võimalikud poliitilised koalitsioonid. Michal selgitas, et annetused laekuvad erakonna arveldusarvele, sularahas alates 2007. aastast erakond annetusi ei kogunud. Raamatupidaja teeb kord kvartalis erakonna kontodest väljavõtte. Kord kvartalis esitas raamatupidaja annetajate aruande peasekretärile. Kui annetuse juures polnud annetaja isikukoodi, siis raamatupidaja pöördus peasekretäri poole poole. Samas rõhutab ta, et erakonnal ei ole mingit võimalust kontrollida, kas annetus on tehtud isiku (annetaja) enda varast ning kahtlustuses esitatud Silver Meikari annetuste puhul ei tekkinud tal kordagi kahtlust, et tegemist ei ole tema enda varaga, kuna tollal oli Meikar Riigikogu liige. Seda, kas annetused on seaduslikud, kontrollib erakondade rahastamise järelevalve komisjon. Erakonnal ei ole füüsiliselt võimalik juurde pääseda isikute arvetele ja kontrollida tema isiklike rahaliste vahendite olemasolu.

Küsimustele: „*Olete ajakirjanduses väitnud, et Meikar võis annetada osalt oma europarlamenti ja kohalike omavalimiste valimiskampaania katteks. Kas, kuidas ja millal tehti Silver Meikarile teatavaks, et ta oli kohustatud hüvitama Eesti Reformierakonnale kampaania kulud? Kui suured olid tema poolt hüvitamisele kuuluvad kulud? Kuidas need välja arvestati? Kas arvestused on kusagil säilitatud?*“ vastas Michal järgmiselt: „*Meikar kandideeris 2009.a kahtedel valimistel: Euroopa Parlamendi valimistel, kus ta oli kõrgel kohal ja sügisel KOV valimistel, kus ta oli uues piirkonnas. Pean seda tõenäoliseks, et S. Meikar võis annetada nende valimiste käigus tehtud valimiskulude katteks. S. Meikari kulutused ei pidanud olema kuidagi isikustatud ja samas võis annetada Meikar ka*

maailmavaate toetuseks või erakonna üldiste valimiskulutuste katteks. Mulle ei ole teada, kuidas Meikarile tehti teatavaks tema valimiskampaania kulutuste suurus, kuid see võis toimuda vastavalt praktikale nii enne kui pärast valimisi.“

Samuti selgitas Michal, et Europarlamendi valimistel said esinumbrid kindlasti rohkem kampaaniamahtu; Meikar oli nimekirjas 4-s kandidaat ja tal oli reaalselt võimalik ka Europarlamenti saada. Michali sõnul tegi Meikar valimistel täiendavaid kulutusi, nt klubis Shah avaliku ürituse, mis maksti erakonna poolt kinni (ligikaudu 17 000 krooni), ning kui tegemist oli tema eraldi teda reklaamiva üritusega, siis oleks pidanud Meikar selle summa ka erakonnale annetusena tagasi maksma, va juhul, kui oleks olnud erakonnaga kokkulepe, et üritus tasutakse erakonna üldistest valimiskulutustest kuna tegemist näiteks erakonna üldise reklaamimisega.

Samas selgitas Michal, et kampaaniakulude hüvitamise seisukohalt oli oluline kandidaadi positsioon, katuskampaania kattis nimekirjas eespool olevaid kandidaate. Kui läbi erakonna tellida lisareklaami, siis on tagant järele raske eristada konkreetse kandidaadi kulutusi lisakampaanias. Kandidaat teeb erakonnale annetuse lisakampaania eest selle järgi, kuidas kampaania juht talle reklaami mahtu ja maksumust prognoosib. Euroopa Parlamendi valimiste iga kandidaadi valimiskampaania kulutused ei ole eraldi eristatavad, kuna katuskampaania on üldine, samuti pole keegi nõudnud selle eristamist. Erakonnad ja Reformierakond esitab oma aruande vastavalt nõuetele, mille kehtestab erakondade rahastamise järelevalve komisjon, ning nemad iga kandidaadi kulude eristamise nõuet ette ei näe. Küll eristatakse kulusid erakondade rahastamise järelevalve komisjoni juhisele kulu liikide järgi ja kulu saaja järgi. On võimalik eristada see kampaania, mille kandidaat ise teeb ja maksab oma kampaania kinni, siis on tal kohustus erakonnale esitada oma valimiskampaania kulud ja erakond liidab selle oma valimiskampaania aruandele. Kui kandidaat tellib oma lisakampaania läbi erakonna, siis see kajastub erakonna valimisaruandes, summaliselt on seda raske eristada.

Kalev Lillo ütles langevad üldjoontes Kristen Michali ütlustega kokku. Ka tema ei mäleta, et oleks oma ametikirjeldust kunagi näinud või seda allkirjastanud, kuid viitab sellele, et piirkondlike arendusjuhtide vastutuse ja ülesanded saab teada nende ametijuhenditest, mis tööga kaasas käivad. Ta rääkis inimestega tihti annetamise vajalikkusest, kuid tundmatut raha pole palunud kellelgi annetada. Sularahas enda arveldusarvele sissekantud summad pärinevad tema enda vara hulgast nagu ka need annetused, mis ta on oma kontolt teinud.

Lisaks Silver Meikari enda ütlustele ja neid kinnitavatele pangakontoväljavõtetele ja annetusregistri andmetele puudutavad käesolevat episoodi Silver Meikari abikaasa ütlused, kes kinnitab, et kusagil 2011.a rääkis Meikar talle, et Michal oli tal palunud võõrast raha erakonnale annetada.

Küsimusele, kuidas ta kommenteerib väidet, et vaidlusobjektiks olevate annetuste näol võib olla tegu temapoolse Europarlamendivalimiste kampaaniakulude hüvitamisega, vastas Silver Meikar ülekuulamisel järgmiselt: „Ma ei saa sellest väitest aru ja ma ei saa aru ka sellest, miks ma oleks pidanud kandma oma kampaaniakulutused erakonnale üle. Tõesti, võib olla nii, et kui erakond tellib ühtselt visiitkaarte valimiskampaaniaks, siis on aumeeste kokkulepe, et maksad erakonnale tagasi. Aga sellistes summades ei ole erakond mulle kunagi kampaaniat teinud ja ma ei saa sellest väitest aru. Euroopa Parlamendi valimistel tehti üldkampaaniat, olin kolmandal või neljandal kohal ja osalesin üritustel. Mul ei olnud eraldi kulutusi, kõik oli erakonna üldkampaania osa. Mitte keegi ei öelnud mulle kunagi, et peaksin üldkampaania raames tehtud kulud tasuma. Erakonnas on kombeks, et esinumbritele tehakse valimistel erakonna üldkampaania rahade eest raadio-, tele-, interneti- ja trükimeedia

reklaam. Erakond ei ole kunagi kirjalikul ega ühelgi muul viisil esitanud mulle ülevaadet, et nad on teinud mingi summa ulatuses minu eest kulutusi, mida ma peaks hüvitama. Kui Michal väidab, et nad tegid mulle 115 000 EEK osas kampaaniat, mida ma pidanuks hüvitama, siis ta valetab.“

Kriminaalasjas kuulati üle Reformierakonna peakontori haldusdivisjoni juht Terje Rohi ja kampaaniajuht Annika Arras, kelle ütlustest nähtub ühiselt, et Silver Meikari kampaaniakulud Europarlamendi valimiskampaaniaga seoses ei ole eristatavad ning nende teada ei ole keegi neid ka kunagi eristada püüdnud; samuti ei ole neile teada, et nemad või keegi teine oleks pidanud Silver Meikariga nende kulude hüvitamisest rääkima.

Kriminaalasjas viidi eriteadmistega isiku poolt Reformierakonna raamatupidamisdokumentide, kampaaniaaruannete ja pearaamatu pinnalt läbi üksikasjalik raamatupidamisanalüüs, tuvastamaks, millised olid 2009 Euroopa Parlamendi valimiskampaania üldkulud Reformierakonnale, milline oli sealhulgas kulu annetustest ja kas on võimalik eristada Silver Meikari kulutusi. Analüüsi lõppjärelduste kohaselt ei ole Silver Meikari kulutused eristatavad – seda ennekõike põhjusel, et ei peetud kandidaadipõhist kuluarvestust.

Ka Eesti Reformierakonna meiliserveri analüüs ei tuvastanud mingisugust suhtlust, mis viitaks sellele, et Silver Meikar oleks pidanud mingis ulatuses nimetatud kampaaniaga seotud kulusid erakonnale hüvitama.

Kokkuvõttes puuduvad tõendid, mis võimaldaks väita, et Silver Meikari nimelt tehtud annetused, mis on loetletud kahtlustuses, oleks seostatavad tema kulutustega Euroopa Parlamendi valimiskampaanial.

Kriminaalasjas kuulati tunnistajana üle Wesse Allik, kes kinnitas, et tõepoolest kohtus ta Silver Meikariga Urve Eslase juuresolekul 02.05.2012 baaris, kus Alliku sõnul Meikar hädaldas teemal, et tal on raha vähe ning rääkis, et partei on ta unustanud, et ta ei pääsenud enam Riigikokku ja Inimõiguste Instituudis pidi ta ainult 1000 eurot palka saama; ka tundis Meikar huvi, et mis Kristen on tema kohta öelnud.

Samuti aga andis Wesse Allik järgmisi ütlusi: „*Meikar ütles, et temal on südame peal üks lugu ja rääkis, et ta ei tea, mis ta oma murega teeb ja küsis minu käest nõu. Nimelt rääkis ta, et tema on teinud varjatud annetusi, Kristen ja veel keegi on talle andnud varjatud päritoluga raha, mille päritolu ta ei tea (mulle jäi tema jutust mulje, et raha oli talle antud kuskil 5-6 aastat tagasi, kuidagi tuli niimoodi jutust välja, võib-olla sellepärast, et ta rääkis oma nooruspõlve rumalustest). Michali ja kellegi teise poolt antud raha summat ta ei maininud, vaid ütles, et talle anti suur summa raha. Samuti ei rääkinud ta, mitu korda talle raha anti. Ta rääkis lihtsalt, et tema on viinud „musta raha“ erakonna kassasse. Tema põhiline jutt käis selle ümber, et kas pöörduda ajakirjandusse või ei ning et erakond ei ole enam endine, mis ta oli varem. Mina talle ütlesin, et käitugu Meikar oma südametunnistuse järgi, samuti ütlesin, et tegemist on tõsise süüdistusega. Minu jaoks oli üllatus see, et Meikar minuga üldse sellisel teemal rääkis, kuna me ei olnud mingid head tuttavad.“*

Kokkusaamise aja ja Reformierakonna „mustast rahastamisest“ rääkimise osas langevad Wesse Alliku ütlused kokku Silver Meikari ja Urve Eslase ütlustega.

Rohkem sisulisi tõendeid käesoleva kuriteoepisoodi kohta koguda ei õnnestunud. Seda, kas millistel asjaoludel ja millal Kristen Michal Silver Meikarile 2009. või 2010.a helistada võis, tuvastada ei ole võimalik. KrMS näeb küll §-s 117 ette toimingut, mille abil saaks tõendite hulka lisada telefonikõnede eristuse, kuid kuna andmete kogumine elektroonilise side võrgu operaatorilt üldkasutatava elektroonilise side võrgu kaudu edastatavate sõnumite kohta selleks, et teha kindlaks sõnumi edastamise fakt, kestus, viis ja vorm ning edastaja või vastuvõtja isikuandmed ja asukoht, on jälitustoiming, siis seda antud juhul teha ei saaks.

Nimelt näeb KarS § 401¹ karistusena ette üksnes rahalise karistuse, kuid jälitustoiming on lubatud vaid selliste kuritegude puhul, mis on karistatavad vähemasti 3-aastase vangistusega. Samas tuleb möönda, et vastavalt elektroonilise side seaduse (ESS) § 111¹ lg-le 4 on selliste andmete säilitamistähtaeg 1 aasta, mis tõttu pole alust arvata, et operaatoril on nii ammused andmeid säilinud.

Kalle Pallingu kahtlustusepisood

Kalle Palling kuulati 15.08.2012 üle kahtlustatavana selles, et tema, olles Reformierakonna liige, Riigikogu XI (4. märts 2007 - 26. märts 2011) koosseisu liige ja Reformierakonna Raplamaa maakondliku organisatsiooni juhatuse liige alates 24.11.2005 kuni käesoleva ajani ning alates aprill 2007 kuni september 2011 Raplamaa maakondliku organisatsiooni esimees (*Eesti Reformierakonna 03.06.2007 üldkogul vastu võetud Eesti Reformierakonna põhikirja punkt 19.2 kohaselt maakondlik organisatsioon vastutab Erakonna eesmärkide täitmise, arengu ja tegevuse eest maakonnas. Eesti Reformierakonna põhikirja punkt 19.3 kohaselt maakondliku organisatsiooni tegevust koordineerib juhatus*), seega Eesti Reformierakonna juhtivtöötaja, korraldas 2008.aasta aprillis Tallinna linnas tema käsutusse saadud sularaha kandmise Eesti Reformierakonna vara hulka füüsilise isiku annetustena Kairi Randmer kaudu, varjates sellega teadlikult nimetatud vara tegelikku päritolu ja rikkudes erakonna majandustegevusele ja varale seadusega kehtestatud piiranguid järgmiselt:

- Kalle Palling tegi 2008. aasta aprillis Kairi Randmer'ile ettepaneku kanda Kalle Pallingu poolt antav sularaha Kairi Randmer isikliku annetuseks, mis ei pärinenud Kairi Randmer isikliku vara hulgast; saanud Kairi Randmeri nõusoleku, andis Kalle Palling 2008.a aprillis Eesti Reformierakonnale annetuseks ülekandmiseks Kairi Randmer'i kätte viimase isikliku annetuseks Reformierakonna arveldusarvele kandmiseks 14 500 Eesti krooni väärtuses sularaha, mille tegelik päritolu on teadmata;
- Kairi Randmer teostas 08.04.2008 sularaha sissemakse summas 10 000 krooni ja summas 4500 krooni oma isiklikule arvelduskontole ning oma isiklikult arvelduskontolt teostas Kairi Randmer 08.04.2008 ülekanded 10 000.- krooni ja 4500.- krooni (kokku 14 500 krooni) Eesti Reformierakonna arveldusarvele nr 221002169472 Swedbank AS summas 14 500 krooni selgitusega „Annetus Kairi Randmer“;
- Eelnevast tulenevalt kajastus nimetatud ülekanne aruandes erakonnale laekunud vahendite kohta (annetuste register kuni 31.12.2011 kehtinud erakonnaseaduse § 12³ mõttes) järgmiselt: 2008.a II kvartali aruandes oli see annetus märgitud kandena 3 ning laekunud vahendi liigiks oli märgitud „annetus“ ja laekumise allikaks „Kairi Randmer,“ kuigi tegelikult oli Kalle Palling'ule teada, et nimetatud summa ei pärine Kairi Randmer vara hulgast ning et erakonna annetuste register ei kajasta seega andmeid vara tegeliku allika kohta.

Korraldades eelkirjeldatud viisil teadmata allikast pärineva sularaha kandmise erakonna kontole isiku kaudu, kelle vara hulgast nimetatud raha ei pärinenud, pööras Kalle Palling seega kahtlustuse kohaselt Eesti Reformierakonna Raplamaa maakondliku organisatsiooni esimehena Eesti Reformierakonna kasuks teadmata päritolu sularaha summas 14 500 krooni (926,75 EUR väärtuses), mis ei ole määratletav erakonnaseaduse § 12¹ lg 1 järgi erakonnale seadusega lubatud vara hulka, võimaldades selle kasutamist erakonna majandustegevuses nii, et vara tegeliku allika tuvastamine oleks võimatu ja erakonna vara päritolu seega kontrollimatu, mis on vastuolus erakonnaseaduse ülalloetletud sätetes kehtestatud piirangutega erakonna majandustegevusele ja varale.

Kahtlustatavana ülekuulamistel kinnitas ta, et ei ole ülalnimetatud kuritegu toime pannud. Ütluste andmisest Kalle Palling keeldus, kinnitades kaitsja vandeadvokaat Leon Glikmani juuresolekul, et soovib kasutada vastavat põhiseaduslikku õigust.

Kairi Randmer andis tunnistajana järgmisi ütluseid:

„Minu mälu järgi helistas mulle 2008 aprilli alguses Kalle Palling ja palus, kas ma saaksin talle teha ühe teene või teda aidata. Küsisin, mis oleks vaja teha. Tema ütles, et ta annaks mulle raha ja mina viiksin siis selle annetusena pank. Ta ütles, et lähed pank, annad raha, ütled, et see on annetus ja muud midagi tegema ei pea. Ma küsisin, miks sa ise ei vii. Minu jaoks tundus imelik, et miks ta helistab ja palub seda teha. Ta ütles, et ta alles paar nädalat tagasi annetas suure summa ja imelik on nii suurt summat juba jälle viia. Minu jaoks oli see suur summa. Raha sain ma tema käest tema kodus Fahle majas ja läksin kandsin selle oma mälu järgi samal päeval kontole. Läksin üksi pangakontorisse kas Ülemiste või Kristiine keskusesse. Rahasumma oli 14 500 EEK – tean seda, sest et teller luges raha üle ja ütles mulle numbri. Raha oli kas ümbrikus või paberi vahel, nägin seal 500-krooniseid.“

Tunnistaja ütles, et sai Pallinguga tuttavaks 2005.a, kui nad käisid ühes koolis. Umbes 2006.a augustis hakkasid nad koos elama ning see kestis kuni 2007.a märtsini, mil nad kolisid lahku ja andsid ära ka ühise korteri. Kuna tunnistaja oli ülekuulamise ajaks juba samast sündmusest ajakirjandusele rääkinud, siis kommenteeris ta Kalle Pallingu poolt ajakirjanduses esitatud vastuargumente järgmiselt: *„Ajakirjandusest ma kuulsin, et Kalle ütles, et see raha, mis ta mulle andis, oli tema isiklik raha ja kampaaniakulud. Mulle tundus imelik, et ta nii ütles, sest sel ajal, kui ta selle raha andis, oli ta ju juba ligi aasta aega Riigikogus olnud. Raske on aru saada, kuidas see raha sai olla kampaaniakulu, kui kampaaniat ammu enam ei olnud. Samuti oli vale see, et elasime raha üleandmise ajal koos, nagu tema jutust ajakirjanduses mulje jääb – me ei elanud juba umbes aasta koos ja meil ei olnud mingeid ühiseid kulusid. Vale on ka see, et see oli tema isiklikust rahast, sest kui see on su isiklik raha, siis miks annetada kellegi teise nimelt.“*

Tunnistaja lisas, et Silver Meikarit teab ta Pallinguga suhtlemise ajast, kuid mitte kuigi isiklikult. Ajakirjandusse ja prokuröri poole pöördus ta seepärast, et tal pole kahtlust, et Silver Meikar räägib tõtt ja ta ei taha, et Silver Meikar jääks süüdi sellepärast, et ta kõik selle avalikustaks.

Eesti Reformierakonna annetusregister ja Kairi Randmeri kontoväljavõtte kinnitavad seda, et ta tegi 05.04.2008 14 500 EEK suuruse sularaha sissemakse kontole ja kandis 07.04.2008 ja 08.04.2008 sama summa kahes osas annetusena Reformierakonna kontole.

Priit Kallakase kahtlustusepisood

Priit Kallakas kuulati 7.08.2012 ja 10.09.2012 üle kahtlustatuna selles, et tema olles Reformierakonna liige ja 13.07.09-30.06.10 Reformierakonna Tartu piirkonna arendusjuhina ka Eesti Reformierakonna pädev esindaja, kelle ülesanne oli korraldada maakondlikke valimiskampaaniaid ning täita ülesandeid, mis tagavad erakonna sujuva toimimise ning vastavalt käsundusleping nr 12/09 (kehtis 13.07.2009 – 31.12.2009) kohaselt isik, kes kohustub ette valmistama ja korraldama Eesti Reformierakonna 2009.aasta oktoobrikuus toimuvate Kohaliku Omavalitsuse Volikogude valimiste valimiskampaania läbiviimise Tartu linnas ning käsunduslepingu nr 24/09 (kehtis 01.01.2010-31.07.2010) kohaselt isik, kes kohustub ette valmistama ja korraldama Eesti Reformierakonna 2011.aasta märtsikuus toimuvate riigikogu valimiste valimiskampaania Tartu linnas, korraldas 2009.aasta detsembris Tartu linnas tema käsutusse saadud sularaha kandmise Eesti Reformierakonna vara hulka

erakonna kampaaniakulude katteks füüsilise isiku annetustena Ilmar Mihkelsoo kaudu, varjates sellega teadlikult nimetatud vara tegelikku päritolu ja rikkudes erakonna majandustegevusele ja varale seadusega kehtestatud piiranguid järgmiselt:

- Priit Kallakas tegi 2009. aasta detsembris Ilmar Mihkelsoo'le ettepaneku kanda Priit Kallakas'e poolt antav sularaha Ilmar Mihkelsoo isikliku annetusena, mis ei pärinenud Ilmar Mihkelsoo isikliku vara hulgast; saanud Ilmar Mihkelsoo nõusoleku, andis Priit Kallakas Tartus, Gildi tänava pitsakohas ajavahemikul 18-20 detsember 2009.a Eesti Reformierakonnale annetusena ülekandmiseks Ilmar Mihkelsoo kätte viimase isikliku annetusena Reformierakonna arveldusarvele kandmiseks 5000 Eesti krooni (319.57 euro) väärtuses sularaha, mille tegelik päritolu on teadmata; samuti andis Priit Kallakas ajavahemikul 26-28.märts 2010 Tartu linnas Tähtvere linnajoas sõiduauto Eesti Reformierakonnale annetusena ülekandmiseks Ilmar Mihkelsoo kätte viimase isikliku annetusena Reformierakonna arveldusarvele kandmiseks 10 000 Eesti krooni (639.14 euro) väärtuses sularaha, mille tegelik päritolu on teadmata;
- Ilmar Mihkelsoo teostas vastavalt Priit Kallakase juhisele viimaselt detsembris 2009.a saadud sularaha ulatuses 21.12.2009 oma isiklikult arvelduskontolt ülekande summas 5000 krooni Eesti Reformierakonna arveldusarvele nr 1120107785 Swedbank AS selgitusega „Annetus“; 31.03.2010 teostas Ilmar Mihkelsoo oma isiklikult arvelduskontolt ülekande summas 5000 krooni Eesti Reformierakonna arveldusarvele nr 1120107785 Swedbank AS ilma selgituseta; Priit Kallakas'elt saadud sularaha summas 10 000 krooni pani Ilmar Mihkelsoo 06.04.2010 sularaha sissemaksena oma isiklikule arveldusarvele ning 07.04.2010 teostas Ilmar Mihkelsoo oma isiklikult arvelduskontolt ülekande summas 5000 krooni Eesti Reformierakonna arveldusarvele nr 1120107785 Swedbank AS selgitusega „Annetus“;
- Eelnevast tulenevalt kajastusid nimetatud ülekanded aruandes erakonnale laekunud vahendite kohta (annetuste register kuni 31.12.2011 kehtinud erakonnaseaduse § 12³ mõttes) järgmiselt: 2009.a IV kvartali aruandes oli see annetus märgitud kandena 319 ning laekunud vahendi liigiks oli märgitud „annetus“ ja laekumise allikaks „Ilmar Mihkelsoo“; 2010.a I kvartali aruandes oli see annetus märgitud kandena 70 ning laekunud vahendi liigiks oli märgitud „annetus“ ja laekumise allikaks „Ilmar Mihkelsoo“; 2010.a II kvartali aruandes oli see annetus märgitud kandena 11 ning laekunud vahendi liigiks oli märgitud „annetus“ ja laekumise allikaks „Ilmar Mihkelsoo“; kuigi tegelikult oli Priit Kallakas'ele teada, et nimetatud summa ei pärine Ilmar Mihkelsoo vara hulgast ning et erakonna annetuste register ei kajasta seega andmeid vara tegeliku allika kohta.

Kahtlustuse järgi kajastusid eelkirjeldatud viisil erakonnale laekunud rahasummad Eesti Reformierakonna 2009.a ja 2010.a majandusaasta aruandes erakonna tulu hulgas liigi all „annetused ja toetused“. Nähtuvalt Riigikogu koduleheküljel avaldatud 07.04.2010 esitatud Eesti Reformierakonna aruandest riigikogu valimise kampaania kulude ja kasutatud vahendite kohta, kasutati 07.04.2010 kandes märgitud summasid nimetatud valimiskampaania kulude katteks ja nähtuvalt 14.04.2010 esitatud Eesti Reformierakonna täiendavast aruandest 2009.a kohaliku omavalitsuse volikogu valimise kampaania kulude ja kasutatud vahendite kohta, kasutati 21.12.2009 ja 31.03.2010 kannetes märgitud summasid nimetatud valimiskampaania kulude katteks. Seega oli alus kahtlustada, et eelkirjeldatud viisil pöörati Eesti Reformierakonna varade hulka ja kasutati erakonna igapäevases majandustegevuses, sh valimiskampaania kulude katmiseks vara, mille allikas ei ole teada, ning mille allikat ei ole varaga teostatud toimingute ja kirjendamise viisi tõttu võimalik tuvastada.

Kahtlustatavana ülekuulamistel kinnitas ta, et ei ole ülalnimetatud kuritegu toime pannud. Priit Kallakas andis seoses kahtlustuses kirjeldatud asjaoludega omapoolsed põhjalikud

selgitused ja kontrollimist võimaldavad vastuväited kaitsja vandeadvokaat Tanel Mällase juuresolekul.

Priit Kallakase ütluste kohaselt täitis ta alates 2007.a (pärast Kristjan Karist) Tartu piirkonna arendusjuhi ülesandeid. Arendusjuhina olid tema ülesanneteks korraldada piirkonna tegevust (koosolekute korraldamine, kandidaatide otsimine, kampaaniate ettevalmistamine), piirkonna toimimiseks igapäevaste ülesannete täitmine. Mingit ametijuhendit ei olnud, kohustused olid kokkuleppelised ja vastavalt töö iseloomule paindlikud. Arendusjuhina sai ta otseselt käske piirkonna esimehelt Urmas Kruuselt, samal ajal juhtis tema tööd ka peakontoris Kalev Lillo, kes oli piirkondade divisjoni juht. Tartu erakonna kontoris töötasid Tartu linnavolikogu Reformierakonna fraktsiooni nõunik Marvi Kibe; Tartu linnavolikogu Reformierakonna fraktsiooni nõunik ja Tartu Noorte Reformiklubi esimees Ingi Sutrop (Mihkelsoo) ja Mihkel Lees, kes vahetas välja Ingi Sutropi. Kallakase ütluste kohaselt ei ole ta konkreetselt kellegi käest küsinud annetusi, kuid on üldise arutelu käigus öelnud, et võimalusel võiks teha annetusi.

Ilmar Mihkelsood tunneb ta 2007.a Riigikogu valimistest, ta oli siis üks kampaania töötajatest ja võib öelda, et neil olid sõbrasuhted. Ilmar Mihkelsoole sularaha ei ole ta aga andnud, et viimane selle Reformierakonnale annetaks. Samuti ei ole ta sel eesmärgil andnud sularaha ühelegi teisele inimesele ja keegi ei ole ka talle endale tundatu päritoluga raha pakkunud. Sularaha, mis ta ise 17.11.2009 summas 10 000 krooni oma isiklikule arvelduskontole sisse maksis, oli tema enda kogutud. Kahtlustuses toodud asjaoludest tundub talle absurdne, et raha tema poolt anti Ilmar Mihkelsoole üle autos: *„tegelik olukord oli selline, et ei olnud minul autot, samuti ei olnud Ilmar Mihkelsool autot, samuti ei olnud erakonna poolt mulle antud ajal autot kasutada.“*

Ilmar Mihkelsoo ütluste kohaselt astus ta Tartus Reformierakonda 2006.a sügise paiku seoses erakonna kontoris tööle asumisega. Ühel nädalavahetusel detsembrikuus 2009.a helistas talle Tartu piirkonna arendusjuht Priit Kallakas, kes kutsus Mihkelsoo lõunale. Lõuna toimus helistamisega võrreldes kas samal või järgneval päeval. Räägiti maast ja ilmast, aga vestluse lõpetuseks küsis Kallakas midagi sellist nagu kas *„Kas erakonda soovid toetada?“* või *„Kas soovid annetada selle ja selle summa?“* Ta näitas tunnistajale, et tal oli 5000 krooni ja Mihkelsoole jäi mulje, et ega ta ka pigem ei teadnud, kust täpselt see raha pärit oli. Tunnistaja mälu järgi ütles Kallakas, et ärgu ta viigu raha otse pankka ega pane automaati; asi pidi välja nägema nii, et tal on piisavalt sissetulekuid-väljaminekuid, et jätta muljet, nagu oleks annetus pärinenud oma rahast. Mihkelsoo rääkis sellest kohe kodus elukaaslasele, kellele see ei meeldinud. Tunnistaja lisas: *„Priit Kallakas´elt saadud sularaha 5000 krooni jaotasin kaheks osaks ning 2500 krooni andsin oma emale Saima Mihkelsoo´le ja 2500 krooni andsin oma tollasele kolleegile Andri Viiland´ile eesmärgiga, et nemad kannaksid antud summa raha minu kontole. Mingit lisaselgitust ma isikutele ei andnud selle kohta, kust antud raha pärineb, miks nad mulle antud raha peavad üle kandma ja mis mina selle rahaga teen. Samuti isikud ise ei küsinud minult mingit selgitust selle kohta, miks nad peavad antud raha minu kontole kandma. Summa 5000 krooni jagasin kahele isikule sellepärast, et Kallakas ütles mulle, et ära antud raha sularaha sissemaksena oma kontole kanna, vaid et ma teeksin ülekande erakonnale oma kontol olevatest vahenditest.“*

Raha sai tunnistaja oma ütluste kohaselt Kallakaselt ka märtsis 2010, mil Kallakas helistas talle ette ja vesteldi ilmselt sõidu peal kusagil autos. Sel korral küsis Kallakas, kui palju ta võtta saaks, selle mõttega, et kui palju võttes jääks annetust tehes mulje, et see on tehtud enda normaalsetest sissetulekutest. Lepiti kokku 10 000 krooni peale, mis olid viiesajastes kupüürides. Tunnistaja kandis saadud 10 000 krooni kontolt erakonnale üle kahes osas,

arvestades seda, kui palju arvel raha oli – enne palgapäeva ühe osa ja pärast palgapäeva teise osa. Tagantjärgi on tal selle kõige pärast väga häbi.

Nii Reformierakonna annetuste register kui kontoväljavõtted kinnitavad Mihkelsoo ütlusi ülekannete ja annetuste tegemise kohta vastavalt 2009.a ja 2010.a. Samuti kinnitab tema abikaasa, tollane elukaaslane Ingi Sutrop-Mihkelsoo, et Mihkelsoo tunnistas talle tookord Kallakase ettepaneku üles, kuigi Ingi Sutrop-Mihkelsoo mälu järgi toimus see 2011.a.

Vastuseks uurija nõudekirjale teatas Maanteeamet, et 2010.a märtsi seisuga ei olnud Priit Kallakas kantud ühegi sõiduki omanikuks, kasutajaks, esindajaks ega hooldajaks. Ilmar Mihkelsoo oli samal ajal kantud kasutajana sõiduauto Hyundai Getz registreerimistunnistusele.

Telefonikõnede toimumise kontrollimisega on sama probleem, mis ülalnimetatud Michali ja Lillo episoodis – esiteks ei luba seadus karistusõiguslikult niivõrd vähetähtsa kuriteo puhul vastavat toimingut teha ja teiseks on väga vähe tõenäoline, et operaator on nii ammuseid andmeid säilitanud.

3. PISTISEGA SEOTUD KURITEOKAHTLUSED

Lisaks erakonnaalaste süütegude tunnustele ilmneseid kohtueelse menetluse käigus ka asjaolud, mis andsid põhjuse uurida Kalle Pallingu poolt Riigikogu liikmena pistise võtmise kahtlust.

Kalle Palling kuulati 15.08.2012 üle kahtlustatavana selles, et tema, olles Reformierakonna liige ja Riigikogu XI (4. märts 2007 - 26. märts 2011) koosseisu liige (ehk ametiisik korrupsioonivastase seaduse § 4 lg 2 p 1 tähenduses, kellele on riigikogu liikmena pandud põhiseaduse §-st 65 ja riigikogu liikme staatuse seaduse § 17 lg-st 1 tulenevalt võimuesindaja ülesanded KarS § 288 lg 1 mõttes) ja olles nimetatud Riigikogu juhatuse 16.04.2007 otsusega nr 35 Riigikogu keskkonnakomisjoni koosseisu ehk Riigikogu kodu- ja töökorraseduse § 18 lg 1 p 2 ja lg 2 kohaselt Riigikogu alatise komisjoni, mis valmistab ette eelnõusid Riigikogu täiskogus arutamiseks ja kontrollib oma valdkonna piires täidesaatva riigivõimu teostamist, võttis Tallinna linnas OÜ Biokile osanikuks olnud osäühing TIMARI Puit (10343847) juhatuse liikme ja osaniku Marek Leenurm käest ajavahemikul 2009.a III kvartalist kuni 2010.a I kvartalini vähemalt 5000 EEK suurustes summades sularaha kokku vähemalt 20 000 krooni lubadusega, et nimetatud sularaha antakse üle kolmandale isikule Eesti Reformierakonnale vastutasuna selle eest, et Kalle Palling lubas Riigikogu keskkonnakomisjoni liikmena talle kui seadusandliku võimu esindajale kuuluvat ametiseisundit kasutades panna toime seadusega lubatud teo, so hoida Marek Leenurme kursis Keskkonnakomisjoni valdkonda kuuluva pakendiaktsiidi seadusega seotud tegevustega ning suunata õigusloomeprotsessi Keskkonnakomisjonis nii, et see oleks kooskõlas biolagunevate toodete impordi ja kaubitsemise valdkonnas tegutsevate isikute (sh Marek Leenurme ja OÜ Biokile) ärihuvidega.

Seega kahtlustati Kalle Palling'ut ametiisiku poolt vara või muu soodustuse vastuvõtmise eest vastutasuna selle eest, et ametiisik oma ametiseisundit kasutades on toime pannud või on alust arvata, et paneb toime edaspidi seadusega lubatud teo, so KarS § 293 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises ehk pistise võtmises.

22.06.2012 kuulati kahtlustatavana sama sündmusega seoses üle ka Marek Leenurm, kelle tegevuses ilmneseid KarS § 297 lg 1 tunnused, mis näeb ette vastutuse pistise andmise eest.

Mõlemad kahtlustatavad kinnitasid, et nad ei ole kahtlustuses nimetatud kuritegu toime pannud, kuid keeldusid ütluste andmisest, mistõttu nende versiooni kohtueelse menetluse käigus teada saada ega kontrollida ei õnnestunud.

Samas selgitas kriminaalasjas tunnistajana ütlusi andnud Mairo Kiho ülekuulamistel 23.05.2012 Riigiprokuratuuris ja 30.05.2012 politseiasutuses, et oli olnud tunnistajaks sellele, et Marek Leenurm ja tema ise koos Leenurmega on vastanud Kalle Pallingu pakkumisele toetada Reformierakonna tegevust sularahamaksetega, ning selle eest hoiaks Palling kui Riigikogu keskkonnakomisjoni liige neid (OÜ-ga Biokile seotud isikuid) kursis sellega, kuidas pakendiseadusandluses arutelud lähevad, et arutada võimalike soodustuste kehtestamist.

Kiho kirjeldas maksmist järgmiselt: „*Esimene raha maksmine toimus sügisel 2009.a Fahle restoranis, kus osalesime mina, Marek ja Kalle Palling. Raha andis Kalle Pallingule sularahas minu nähes üle Marek. Summa oli 5000 krooni 500-stes kupüürides. Seda, et summa oli 5000 krooni, tean sellepärast, et leppisime enne selle summa Marekuga kokku. Summa panime Marekuga kokku nii, et mina panin 2500 krooni ja tema 2500 krooni. Minu poolt pandud osalus pärines minu isiklikest rahadest. Firma Biokile kontolt me mingit raha ei kasutanud. Meil oli enne raha üleandmist sõlmitud kokkulepe, et iga kuu maksame 5000 krooni ning seepärast raha üleandmisel enam ei selgitatud, mille eest antud raha Pallingule antakse. Palling ütles, et meie käest saadud raha viib ta „potti“. Sain ise aru, et „pott“ tähendab Reformierakonda. Mina käskisin Marekil üle kontrollida, kas meie kantud raha jõuab sinna kuhu vaja. Marek helistas Hanno Pevkur'ile, kes ütles, et raha jõudis kohale. Seda, kuidas Pevkur kontrollis, et raha „potti“ jõudis, seda ma ei oska öelda.*

Teine raha maksmine toimus samuti kuskil 2009.a lõpus, umbes kuu aega peale eelmist maksmist. Raha maksmine toimus uuesti Fahles ja osalejad olid mina, Marek ja Kalle Palling. Marek andis minu nähes 5000 krooni sularahas Pallingu kätte. Summa panime Marekuga pooleks. Palling küsis, palju raha pakis oli ning silmadega lasi summa üle (ei lugenud ükshaaval rahatähti üle). /.../ Kolmas raha maksmine toimus kas 2009.a lõpus või 2010a. alguses samuti Fahle restoranis, kus osalesime mina, Marek ja Kalle Palling. Seekord andis Marek minu nähes Kalle Pallingule 10 000 krooni sularahas. Seda, et kolmas kord on summa 10000 krooni, teatas mulle Marek. Summa 10000 krooni maksime Marekiga pooleks. Palusin jällegi Marekil kontrollida, kas raha jõudis potti, peale mida ta Hanno Pevkuriga suhtles ja teatas hiljem mulle, et raha jõudis potti. /.../Täpset aega ei oska öelda, kuid Pakendiaktsiisi ja sellega seonduv oli minu ja Mareku poolt raha maksmise ajal Keskkonnakomisjonis päevakorras, kuid mingeid otsuseid ei tehtud.“

Mairo Kiho lisas, et raha eest mingit dokumenti vastu ei saadud ning maksmise eesmärk oli olla selle eest kursis õigusloomega keskkonnakomisjonis: „*kas perspektiivis on biolagunevatele toodetele võimalik saada mingeid turueelised, nt aktsiisi näol, kuidas riik võiks toetada loodussäästliku kauba turuletulekut ja müümist, millised oleksid võimalikud eelised biolagunevate toodete müümisel, sh et 100% biolagunevate pakendite müüjad saaksid turul eelise“ ja „Samuti oli tema ülesanne võimalusel kaitsta 100% biolagunevate toodete nišši, nt kehtestada väiksem aktsiisimaks“ ning Palling selgitas, et „selleks, et asjad sujusid meie firmale soodsalt (et oleks võimalik vältida võimalikke takistusi), tuleb toetada Reformierakonda“.*

Mairo Kiho ei varjanud ülekuulamisel, et ütlusi ajendas teda muuhulgas andma negatiivsed tunded seoses sellega, et Kalle Palling on teda petnud, mis on lõppenud tunnistaja pankrotiga; samuti märkis ta, et teab, et üks põhjuseid, miks Kalle Palling soovis ettevõttest lahkuda, oli asjaolu, et Kiho kui kriminaalkorras karistatud inimese isik kompromiteeris väidetavalt tema karjääri.

Kuna kumbki kahtlustatavatest sisulisi ütlusi ei andnud, siis kontrolliti tunnistaja ütlusi kaudsete tõendite abil.

Riigikogu kodulehekülje andmed kinnitavad tunnistaja Mairo Kiho ütlusi selle kohta, et Kalle Palling oli nimetatud ajavahemikul Riigikogu XI koosseisu (4. märts 2007 - 26. märts 2011) liige ja ühtlasi ka nimetatud Riigikogu juhatuse 16.04.2007 otsusega nr 35 Riigikogu keskkonnakomisjoni koosseisu. Samast nähtub, et tunnistaja nimetatud ajavahemikus (2009.a sügis kuni 2010.a I pa) oli keskkonnakomisjoni menetluses tõepoolest pakendiaktsiisi seaduse ja pakendiseaduse muutmise eelnõu nr 707 SE (täpsemalt oli see Riigikogu menetluses ajaperioodil 15.03- 19.06.2010)⁶. Eelnõu eest vastutav ametnik oli Vivi Aleksejeva ja vastutav Riigikogu liige Kalle Palling ise.

Komisjoni istungid eelnõuga 707 SE seoses toimusid koduleheküljel olevate andmete kohaselt 22.03.2010 kell 11:00 – 12:46 ja 03.05.2010 kell 11:00 – 13:00⁷. Perioodil 15.10.2009 – 2011 oli Riigikogus (ja keskkonnakomisjoni valdkonnas) menetluses ka eelnõu pakendiseaduse muudatustega nr 594 SE⁸.

Reformierakonna annetuste registri ning isikute pangakontode väljavõtetes sisalduvad andmed näitavad, et vaidlusalusel ajavahemikul on Kalle Palling teinud Reformierakonna kontole annetustena mitu ülekannet: septembris ja oktoobris 2009 kaks ligi 1000-kroonist sissemakset, 30.11.2009 10 000 EEK, 25.03.2010 20 000 EEK, 29.03.2010 20 000 EEK ja 31.03.2010.a 10 000 EEK. Ajaliselt seonduvaid sularaha sissemaksid samas kontolt ei nähtu ning 30.11.2009 ülekanne on toimunud samal päeval palga laekumisega arvele. Kokku 50 000 EEK ulatuses tehtud annetustele ajavahemikul 25.-31.03.2010 eelneb 50 000 EEK suurune ülekanne Ain Vaino kontolt selgitusega „Palju õnne!“, mida võib ehk seostada võimaliku sünnipäevakingiga, kuigi ca ühekuulise hilinemisega (Kalle Pallingul oli 27.02.2010 25. sünnipäev ja Ain Vaino on rahvastikuregistri andmetel Pallingu vanaisa). Ain Vaino pangakonto analüüsi käigus tähelepanu äratavaid sularaha sissemaksid ei täheldatud.

Seega ei saadud nimetatud analüüsiga andmeid, mis otseselt kinnitaks tunnistaja kirjeldatud viisil sularaha laekumist Reformierakonnale Kalle Pallingu kaudu. Kuigi sularaha sissemaksete puudumine ei välista veel sularaha liikumist (ei ole välistatud, et annetus võidakse teha kontol olemasolevatest vahenditest ja jäetakse sellisel juhul nõ kompensatsiooniks jooksvate kulude katteks saaja kätte), ei ole võimalik ümber lükata, et Kalle Palling kasutaski vanaisa sünnipäevakinki erakonnale annetamiseks.

Mairo Kiho, Marek Leenurme ja OÜ Biokile kontode analüüs ei andnud kahtlustuse osas mingisugust täiendavat teavet.

Kriminaalasjas kuulati tunnistajana üle Hanno Pevkur (erakonna juhatuse liige alates 15.02.2010), kes kinnitas, et Marek Leenurm on tõesti tema peretuttav ja kursusekaaslane Tallinna Majanduskoolist, keda tunneb 1995.aastast, ning nende abikaasad on head sõbrad. Samas eitas ta igasugust erilist rolli erakonna rahastamise ülevaatamisel (peale majandusaasta aruande kinnitamise) ning samuti seda, et Marek Leenurm on talle kunagi helistanud selleks, et kontrollida erakonnale raha laekumist.

Kriminaalasjas kuulati tunnistajana üle Janek Karu, kes on praegune OÜ Biokile juhatuse liige ning kelle sõnul oli ta algul juhatuses (alates 2008.a) koos Marek Leenurme ja Kalle Pallinguga. Sarnaselt Mairo Kihoga selgitab ta, et OÜ Biokile kavatsetav tegevus oli biolagunevate toodete tarnimine ja müük. Karu kirjeldab ütlustes äriiga seotud ebaõnnestumisi

⁶ <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=953361&u=20120830142850>

⁷ <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=953361&u=20120928190701>

⁸ <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=790364&u=20120830142509>

ja märgib, et Pallinguga puutus ta väga harva kokku (Pallingu tõi firma juurde Leenurm). Ta lisas: „*Pallingu põhiidee oli selles, et temal on erakonnal väga suur tiim, kes teda saab meie tegevuse ja müügi juures palju aidata ja aasta jooksul saab biolagunevate toodete müügiga Eestis alustada /.../. Samuti rääkis Palling, et tuleb uus jäätmekäitlus seadus (täpselt ei mäleta), samuti ütles, et ta teab selle seaduse koostamist. Palling lubas meid seoses seaduse muudatusega infoga kursis hoida, kuid mingeid meie jaoks soodsaid seaduse muudatusi ta ei lubanud. Seaduse muudatustega lubas ta meid kursis hoida minu teada tasuta.*“ Kuigi kinnitades suures osas Mairo Kiho poolt antud olukorrajeldust, annab ta Mairo Kihole hinnangu „ebastabiilne“, rõhutades, et ise ta Kihoga ei suhtle ja tegu on Leenurme partneriga, kelle ühiseid asjaajamisi ta ei tea.

Oletatava kuriteo aegse suhtluse kontrollimine (Kiho-Leenurm-Palling; Leenurm-Pevkur) muude meetoditega kui eelkirjeldatu on nii pika aja järel (enam kui 2 aastat) ülimalt raskendatud. Kui teoreetiliselt on võimalik saada isikutevahelisest telefonisuhtlusest ülevaadet KarS §-s 117 nimetatud jälitustoimingut kasutades, siis antud asjas ei ole sellest kasu, kuna mobiiltelefonide kõneeristusi 2009 – 2010 I kv ei olnud uurimise alguseks säilinud. Reformierakonna meiliserveri ja selle varundusfailide vaatlus ei andnud samuti täiendavat tõendusteavet.

Äriregistri andmetest nähtub, et Kalle Pallingul on OÜ-ga Biokile kehtetu seos. Kuigi Kalle Palling keeldus selle kohta uurijale ütlusi andmast, annab teatud indikatsiooni tema suhtumise kohta uurimisel sündmustikku 11.10.2012 Eesti Ekspressi artikkel „*Kalle Pallingule tõi pistisekahtluse luhtunud kilekotiäri*“, mille kohaselt ta olevat ajakirjanikule kommenteerinud osalust OÜ-s Biokile järgmiselt: „*Majandustegevuseni me ei jõudnudki ja ühtegi senti minule ei laekunud. Loobusin osalusest 2010.*“ Samas artiklis vahendatakse ka sellist Pallingule omistatud seisukohta, et keskkonnakomisjoni liikmena võinuks tal tekkida „roheliste“ kottide äris huvide konflikt ning biolagunevatele kottidele impordisoodustuse andmise eest ta Riigikogus lobi ei teinud.

Kriminaalasjas tunnistajana üle kuulatud Riigikogu Kantselei nõunik Vivi Aleksejeva, kes vastutas eelnõu 707 SE vormilise külje eest, andis samuti ütlusi, mille kohaselt tema teada vähemasti selle eelnõu menetlemise käigus Kalle Palling mingisuguseid muudatusettepanekuid ei teinud ning ka ei olnud tema kuulnud, et Kalle Pallinguga oleks tulnud jutuks eelnõu menetluse ajal biolagunevate toodete impordi-eksporti teema.

Hoolimata ajabarjäärast tingitud menetluslikest raskustest tehti uurimise käigus siiski kõik võimalik, kogumaks kättesaadavaid objektiivseid tõendeid toimunu kohta. Eeluurimise seisukohast oli seetõttu oluline tuvastada, kas Kalle Pallingu käitumine (seisukohavõtted, argumendid, viited) pakendiaktsiisi seaduse ja pakendiseaduse muutmise seaduse nr 707 SE aruteludel kinnitas või lükkas ümber Mairo Kiho ütlused selle kohta, et Palling lubas seista keskkonnakomisjonis OÜ Biokile huvide eest. Riigikogu koduleheküljel üleval olevatest keskkonnakomisjoni istungi protokollidest ei nähtu Kalle Pallingu seisukohti ega ettepanekuid, kuid samas on protokollid formaalselt minimalistlikud ja toimunud arutelude detaile ei kajasta. Vivi Aleksejeva ütlustest nähtuvalt salvestati siiski kõik eelnõude arutelud komisjonis ja on olemas ka stenogramm, mille väljastamise üle otsustab Riigikogu juhatus.

17.09.2012 palus Politsei- ja Piirivalveameti Keskkriminaalpolitsei korruptsioonikuritegude büroo juht Riigikogu juhatuselt kirjalikult väljastada seoses kriminaalasja 1270000071 eeluurimisega 15.03.2010 algatatud Pakendiaktsiisi seaduse ja pakendiseaduse muutmise seaduse 707 SE III eelnõu komisjoni istungite salvestused. 25.09.2012 vastas Riigikogu Kantselei päringule eitavalt. 01.10.2012 saatis Riigiprokuratuur Riigikogu juhatusel korduva

ja täiendavate põhistustega päringu, mille alusel Riigikogu keeldus 10.10.2012 endiselt salvestusi väljastamast, leides, et kriminaalmenetluslik uurimishuvi ei ole kaalukam Riigikogu õigusest täita segamatult, ilma teiste riigivõimu harude sekkumiseta oma põhiseaduslikke ülesandeid.

4. KRIMINAALASJA LÕPETAMISE MOTIIVID

Eelnevast nähtub, et kõigi nelja kahtlustustes kirjeldatud juhtumi puhul (Michal/Lillo vs Meikar 2009 november – 2010 I pa; Palling vs Randmer 2008; Kallakas vs Mihkelsoo 2009 detsember – 2010 I pa; Palling/Leenurm vs Kiho 2009-2010) on vaatamata kõigi kättesaadavate tõendite kogumisele lõppkokkuvõttes tegemist nn „sõna sõna vastu“ olukorraga. Ainus otsene tõend kahtlustatavate süüstamiseks on kõigil neil juhtudel ühest isikust pärinev (ja iga juhtumi puhul erinevast).

Tuleb ka rõhutada, et kuigi kahtlustatavaid kahtlustatakse KarS § 401¹ alusel kolme sarnase teo toimepanemises, ei leitud menetluse käigus tõendeid, mis kinnitaksid seda, et kahtlustatavad oleks tegutsenud nimetatud kolme episoodi lõikes omavahel kooskõlastatult (va Michal ja Lillo, kelle kahtlustus käsitleb ühist tegu). Seega tuleb tõendatuse aspektist analüüsida iga episoodi iseseisva kuriteona, mille koosseisulised elemendid tuleb igakordselt tõenditega katta. Kuna puuduvad tõendid, mis kinnitaksid kolme episoodi kahtlustatavate omavahelist teadlikku sidet, siis saab iga episoodi kahtlustust kinnitav tunnistaja olla teises episoodis maksimaalselt üksnes kaudeks tõendiks. Kriminaalasjas kogutud muud tõendid (nii õigustavad kui süüdistavad) on omakorda kas olemasolevate tõendite tuletised või oma kaudsuse tõttu mitmetiõlgendatavad.

KarS § 401¹ järgi on süüdistuse võtmeküsimus see, kas on tõendatud, et Michal (või Lillo) või Palling või Kallakas andis Reformierakonna juhtivtöötaja või pädeva esindajana vastavalt kuriteoepisoodile kas Meikarile või Randmerile või Mihkelsoole sularaha, mille ta oli saanud erakonna vara hulka toimetamiseks nii, et selle tegelik päritolu jääks varjatuks, ning jääks mulje, et tegelikult on tegemist ülekande tegija ehk Meikari või Randmeri või Mihkelsoo isikliku varaga (so nende tavapärase ja erakonnaseadusele vastava annetusega).

Meikar kinnitab oma korduvates ütlustes sarnaselt 22.05.2012 arvamusele, et telefonitsi tegi talle ettepaneku raha sel viisil erakonnale üle kanda Michal ja raha andis talle Lillo. Kahtlustatavad Michal ja Lillo väidavad oma ütlustes vastupidiselt, et selliseid vestlusi ega raha üleandmist ei ole olnud.

Tunnistaja Randmer kinnitab, et tema sai Pallingult Reformierakonnale enda annetusena sissekandmiseks sularaha, mille kohta oli alust arvata, et see on tundmatut päritolu. Palling soovust eitas kahtlustuses kirjeldatud teo toimepanemist. Kuna ta ütluste andmisest keeldus, ei ole teada, millised (ja kas üldse) oleks tema selgitused kohtus. Samas on Palling 23.05.2012 avalikes meediakanalites väitnud, et andis küll tunnistajale raha, kuid see oli tema isiklik ning pealegi oli neil tunnistajaga pikka aega ühine majapidamine.

Mihkelsoo kinnitab Kallakaselt korduvat sularaha saamist ühes juhustega, kuidas seda erakonna kontole isikliku annetusena sisse kanda. Kallakas eitab nimetatud kohtumisi ja raha üleandmist.

KarS § 293 ja 297 järgi esitatud kahtlustustes on võtmeküsimuseks samuti see, kas raha üleandmine tunnistaja Kiho nimetatud asjaoludel toimus või ei. Tunnistaja ütluste kohaselt see toimus; kahtlustatavad eitavad süüd, kuid midagi muud ei ütle.

Tunnistajate poolt kirjeldatud raha üleandmiste ega vastavate vestluste juures ei ole nende väitel olnud ühtki pealtnägijat ega –kuuljat, kes saaks toimunut omalt poolt kinnitada. Samuti

ei ole ühtki neist vestlustest ega kohtumistest objektiivsel kujul salvestatud ega mingil muul viisil talletatud.

Tõendite hindamist ja kahtluste käsitlemist olukorras, kus süüdistuse etteheide tugineb sisuliselt ühel tõendil, on korduvalt oma lahendites käsitlenud ka Riigikohtu kriminaalkolleegium. Sellistel puhkudel valitseb kohtupraktikas arusaam, et neil juhtudel peab eriti põhjalikult vaagima kõiki selle ühe süüstava tõendi uurimisel tõstatatud kahtlusi ja need veenvalt kummutama⁹. Riigikohtu otsustes kajastuvatest printsiipidest tuleb juhendada ka käesoleval juhul. Nii on Riigikohus leidnud 19.10.2004 lahendis nr 3-1-1-94-04 järgmist: „*situatsioonides, kus on ainult nõ sõna-sõna vastu, peab kohus erilise tähelepanelikkusega arvestama kõigi asjaoludega, mis enda olemuselt on kaasuse lahendamisel asjakohased ning mis võivad mõjutada tõendite hindamist, kusjuures otsusest peab selgesõnaliselt tulenema, et kohus on neid asjaolusid ka arvestanud. Kaaluda tuleb kõiki asjaolusid, motive, eesmärke, mis räägivad nii süüteo toimepanemise poolt kui ka vastu ning anda neile üldhinnang e teisisõnu - hinnata argumente kogumis. Üksik tõend tuleb koos teiste teada olevate asjaoludega paigutada nõ üldhinnangusse. /.../ Alles kogu tõendusliku baasi alusel saab otsustada selle üle, kas isik on süüdi või mitte.*“¹⁰ Kõnealusel juhtumil leidis Riigikohus, et kui ühe isiku ütluste näol on tegemist ainukese süüstava tõendiga, tuleb eriti hoolikalt arvesse võtta kõik motiivid, miks võib konkreetne isik anda süüstavaid ütlusi; motiivid peavad olema konkreetnes kriminaalasjas mõistusepärast asjakohased - põhjendus ei pea ulatuma kõige kaugemate tõenäoliste ning abstraktsemate võimalusteni, mis on juba oma olemuselt ümberlükkamatud.

Analoogsed olukorras teises kriminaalasjas nr 3-1-1-21-09 rõhutas Riigikohus, et kõrvaldamata kahtlused tuleb kooskõlas KrMS § 7 lg-s 3 sätestatud *in dubio pro reo* põhimõttega tõlgendada süüdistatava kasuks ning isegi ütluste järjekindlus ei välista automaatselt eksimisvõimalusi kuriteosündmuse erinevate asjaolude tajumisel ja seega ka ütluste kontrollimise vajadust. Kohus rõhutas, et konkreetnes kriminaalasjas aktualiseerus eksimisvõimaluse kahtlus eriti seetõttu, et kuriteost hilinevad teavitamine välistas nõuetekohase äratundmiseks esitamise ja tegi järgmise etteheite: „*Esiteks ei ole kohtud piisava põhjalikkusega käsitlenud selle asjaolu tähendust käesoleva kriminaalaja uurimisele, et kannatanu teavitas politseid tema suhtes asetleidnud ründest pooleteise kuu pikkuse viivitusega.*“¹¹

Kolmandal „üks ühe vastu“ juhtumil märkis kolleegium otsuses nr 3-1-1-109-10, et kuigi süüdimõistev kohtuotsus võib tugineda ka vaid ühele tõendile, on senises Riigikohtu praktikas ka järjekindlalt rõhutatud, et vaid ühe tõendi pinnalt kuriteo faktiliste asjaolude tuvastatuse põhjendamine peab olema selline, et siseveendumuse kujunemine oleks lugejale eriti selgesti jälgitav kõik selle ühe süüstava tõendi hindamisel tõusetunud kahtlused veenvalt kummutatud. Riigikohus tõi võimalike kannatanu usaldusvärsust mõjutavate asjaoludena esile muuhulgas nii mitmekuuse hilinemisega kuriteost teavitamist kui ka isiklikku vastuolulist suhet kahtlustatavaga.¹²

Sarnaseid seisukohti on Riigikohus väljendanud ka otsuses nr 3-1-1-87-11, olles tuvastanud olulise kriminaalmenetlusõiguse rikkumise KrMS § 339 lg 1 p 7 ja lg 2 mõttes. Kohus märgib, et sellisel juhul tuleb eriti hoolikalt kontrollida tõendiallika usaldusvärsust kindlustamaks KrMS §-s 61 sätestatud tõendamise üldnõuete täitmine, ning mõistab üheselt hukka tõendite valikulise hindamise, kuna sellega eiratakse KrMS § 61 lg 2 nõudeid, mille kohaselt hindab kohus tõendeid nende kogumis: „*Nii on maakohus A. Loginsi süüdimõistmisel tuginenud üksnes kannatanu A. R.-i ütlustele, hindamata nende riimuvust*

⁹ <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-87-11> 09.11.2011

¹⁰ <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-94-04> 19.10.2004

¹¹ <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222516554> 07.05.2009

¹² <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-109-10> 18.02.2011

muude tõenditega./.../ Kooskõlas KrMS § 7 lg-s 3 sätestatuga tuleb kriminaalmenetluses tõusetunud kõrvaldamata kahtlused tõlgendada süüdistatava kasuks.¹³

KrMS §-st 61 tulenevalt ei ole ühelgi tõendil ette kindlaksmääratud jõudu ning tõendeid tuleb hinnata kogumis. Nimetatud sättest ja eelnevatest Riigikohtu lahendites kajastatud põhimõtetest lähtuvalt tuleb seega „sõna sõna vastu“ olukorras hinnata kõiki asjaolusid kogumis, sealhulgas kõiki ütluste andja usaldusväärst mõjutavaid nüansse, sh erapoolikust/erapooletust ja ka ütluste sisuks olevatest sündmustest möödunud aega ning ütluste riimuvust muude tõenditega. Tõendite hindamisel tuleb pöörata tähelepanu ka kõigile võimalikele kaudsetele tõenditele, pidades siiski silmas seda, et kaudsetele tõenditele tuginev tõendamine eeldab juba põhimõtteliselt tõendite paljusust ning kaudse tõendi sisuks on teave, mis ei kajasta kuriteo tehioolu ennast, vaid võimaldab teha olulisi järeldusi nende tehiooludega seotud muude asjaolude kohta¹⁴.

Esmalt ei saa käesoleval juhul ütluste usaldusväärse hindamisel eirata ajafaktorit. Nii tunnistaja Meikari, Mihkelsoo, Randmeri kui Kiho puhul jääb ütlustes kirjeldatava sündmuse ja esmase ütluste andmise vahele kaks kuni neli aastat. Nagu ülal viidatud on Riigikohtu praktikas juba paarikuine viibimine asjaoluks, mis võib ütluste väärtust kahjustada. Ajalisel viibimisel on kaks mõjuaspekti: ühest küljest võib tekkida sõltuvalt juhtumist küsimus, miks teadaolevast kuriteost ei antud teada varem, ning teisest küljest kahjustab aastate möödumine tõendi kvaliteeti ja selle kontrollimisvõimaluste mitmekesisust.

Teoreetiliselt võib aru saada, miks tunnistajad ei rääkinud neile arvatavalt teadaolevast sündmusest varem kui alles käesoleval aastal, kuna ennekõike võis enda avalik seostamine teise kuriteoga või õigusrikkumisega kahjustada ka neid endid. Samuti viitavad mitmed tõendid (Wesse Alliku, Meikari ja Mihkelsoo abikaasade ütlused) siiski sellele, et ei ole välistatud, et vähemalt Meikari ja Mihkelsoo mõnele inimesele siiski rääkisid enne ajakirjandusse ja prokuratuuri pöördumist.

Kuid isegi kui see küsitavus kõrvale jätta, tuleb vältimatult tõdeda, et pika ajavahemiku möödumine uuritavast teost uurimise alguseni on sisuliselt muutnud tunnistajate väidete tõsikindla kontrollimise võimatuks.

Riigikohus, leides, et see, kas mingi kuriteo toimepanemise asjaolud igal konkreetsel juhul peegelduvad välismaailmas otseste või pelgalt kaudsete tõenditena, on üldjuhul puhtobjektiivne ja juhulikkuse põhimõttele alluv protsess, mille muutmise ei sõltu menetleja tahtest, on möönnud: „Kui kuriteo asjaolud on jätnud välismaailma vaid selliseid jälgi, millest saaks kujuneda üksnes kaudsed tõendid, ei ole võimalik tõsiseltvõetavalt eitada kuriteo asjaolude selgitamise võimalikkust ka ainult nende kaudsete tõendite alusel“.¹⁵ Sellegipoolest tuleb asuda seisukohale, et süüdistuse esitamise aspektist on asjaolude selgitamine oluline üksnes niivõrd, kuivõrd see tekitab menetlejas kindla veendumuse kuriteo toimepanemises. Alles kogu tõendusliku baasi alusel saab otsustada selle üle, kas isik on süüdi või mitte. Riigikohus on leidnud, et ka siis, kui ühestki tõendist iseseisvalt ei piisa selleks, et käsitleda konkreetset isikut antud süüteo toimepanijana, on võimalik, et asjaolud kogumis koos ühe tõendiga võivad kohtul kujundada vastava veendumuse.¹⁶

Vaadates asjaolusid kogumis ja hinnates tunnistajate ütluste riimuvust muude tõenditega, jõudis prokurör tõdemusele, et paljuski just ajafaktori toimel on tõendite kogumit raske moodustada, kuna muuhulgas ka aastate möödumine on toonud kaasa nõ teo jälgede

¹³ <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-87-11> 09.11.2011

¹⁴ <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222543685> 08.03.2012

¹⁵ <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222543685> 08.03.2012

¹⁶ <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-94-04> 19.10.2004

tuhmumise reaalsuses. Kohtumiste asetleidmist ei ole objektiivsete tõenditega võimalik kontrollida, rääkimata neil kohtumistel väidetavalt vahetatud repliikidest või üleantud kupüüridest. Kõik kahtlustatavad on kahtlustustes kirjeldatu küsimärgi alla seadnud ja süüdistuse ülesanne oleks selles olukorras leida ülekaalukaid tõendeid. Siinkohal ei ole tuge nende isikute ütlustest, kes väidavad, et põhitunnistajad on neile oma versiooni esitanud juba enne uurijale rääkimist – selles kontekstis on kuulduse-tüüpi tõendi algseks allikaks ikka see sama tunnistaja, kelle ütlusi meil tuleb kontrollida. (Arvestades kahtlustuses nimetatud tegudest uurimise alguseni möödunud aega, ei saa eeldada ka seda, et kahtlustatavad oleksid võimelised tagantjärele detailset alibit esitama, mistõttu süüdistuse esitamine oleks ka kaitseõiguse tagamise seisukohalt küsitav).

Lisaks ajafaktorile ja riimuvusele teiste tõenditega on oluline aspekt ka tunnistaja motiivid, suhted kahtlustatavaga ja üldine usaldusväärsusst mõjutav kontekst.

Toimikust nähtuvalt on kõige enam kahtluse alla seatud tunnistaja Silver Meikari motiive. Kui kahtlustatavate sarnane hinnang ja ülalkäsitatud Wesse Alliku ütlused kõrvale jätta, siis näiteks Silver Meikari erakonnakaaslased Tartu ajast Urmas Kruise ja Malle Blumenau asuvad oma ütlustes erinevatele näidetele tuginedes seisukohale, et Silver Meikarit ei saa usaldada. Ka tunnistajad, keda Meikar nimetab oma sõbraks – Lauri Luik ja Paavo Pärn - ei kinnita tema ütlusi nendevaheliste rahastamisteemaliste vestluste konkreetsuse kohta; samal moel on Meikari ütlustega vastuolus Martin Kuke ütlused. Üks Meikari poolt sõbraks nimetatut on isegi öelnud: „*Ma kahtlen selles, kas tegelikult Michal helistas Silverile, nagu ta artiklis ütles. Kui, siis see võis olla Lillo. Silver ei ole minuga kunagi lõpuni aus olnud, ta ikka jätab midagi rääkimata. Ma ei saa öelda, et ta valetaks, aga tihtilugu ta ei räägi kõike ära. /.../ Ma ei välista, et ta on erakonnas pettunud. Ma olen üsna kindel, et täna enam ei võitle Silver tõe eest, vaid rohkem enda eest. Kogu see olukord on juba tema maine küsimus, aga see puudutab teda ka rahaliselt.*“

Mis puudutab Ilmar Mihkelsoo ütlusi, siis tema motiivide hulgas domineerib soov aidata sõpra Silver Meikarit raskes olukorras.

Kairi Randmeri puhul on tuvastatavad riskid, mida käsib arvesse võtta Riigikohus oma otsuses nr 3-1-1-109-10 – ta on tõepoolest olnud kahtlustatavaga isiklikus lähedases suhtes, mis lõppes tema jaoks valusalt, ja ta ei eita oma ütlustes ka seda, et kahtlustuses nimetatud tegusid nõustus ta tegema just tingituna neist isiklikest motiividest.

Mairo Kiho ei ole samuti varjanud isiklike motiive, mis ajendasid teda Kalle Pallingu vastu ütlusi andma – tema suhtumine kahtlustatavasse on varjamatult kibestunud: ta leiab, et kahtlustatav on vastutav tema majanduslikesse raskustesse sattumise eest ning lisaks ei ole unustanud, et kahtlustatav on temasse teatud negatiivsusega suhtunud, kuna tunnistaja on varem kuritegude eest karistatud.

Loetletud asjaolud, mis annavad pildi võimalikest motiividest, mis tunnistajaid ütluste andmisel võivad mõjutada, ei pruugi arusaadavalt tähendada, et tunnistajad tõtt ei räägi, kuid neid tuleb tingimata arvesse võtta otsuse tegemisel, kas tunnistajate ütlustele saab toetada kriminaalsüüdistuse.

Kaalunud kogumis kõiki asjaolusid, motiive, eesmärke, mis räägivad nii süüteo toimepanemise poolt kui ka vastu, jõudis prokurör neile üldhinnangut andes tõdemusele, et kogutud tõendid on küll piisavad kuriteokahtluse tekitamiseks, kuid need ei ole küllaldased, et põhitada veenvat süüdistust. Eelnimetatud probleemid seoses tunnistajate motiividega oleks ületatavad, kui lisaks põhitunnistajale oleks igas kahtlustatavas kuriteos lisada juurde ka vähemalt riimuv kaudsete tõendite pakett. Prokurör leiab, et tõenduslikud raskused on kõigis uuritud kuritegudes ja kõigi kahtlustatavate puhul ühesugused, mistõttu nimetatud järeldus kehtib kõigi episoodide kohta.

Eeltoodust nähtuvalt ei võimalda kriminaalasjas kogutud tõendid lugeda tuvastatuks seda, et kahtlustatavad panid toime neile inkrimineeritud kuriteod. KrMS § 226 lg-st 1 tuleneb põhimõtte, et prokurör saab süüdistusakti koostada ja seega süüdistust esitada üksnes siis, kui ta on veendunud, et kriminaalasjas on kogutud vajalikud tõendid, mis süüdistust kinnitavad. Prokurör peab olema veendunud, et kõik süüdistuse aspektist olulised tõendamiseseme asjaolud on tõendatud, ning kui ta on seisukohal, et kahtlustatavaid ei oleks võimalik olemasolevatele tõenditele tuginedes süüdi mõista, ei või ta asuda ka isikuid süüdistama. Käesolevas kriminaalmenetluses esinevad seega sellised kahtlused süü tõendatuse ja puuduvad reaalsed võimalused neid kummutada. Vastavalt KrMS § 7 lg-le 3 tõlgendatakse kõrvaldamata kahtlus kahtlustatava või süüdistatava süüdiolukus tema kasuks. Eelnevalt arvestades asub prokurör seisukohale, et KarS §-des 293, 297 ja 402¹ nimetatud kuritegude toimepanemist vastavalt kahtlustustes kirjeldatule ei oleks võimalik kohtumenetluses tõsikindlalt tuvastada, kuna puudub terviklik ja üheselt mõistetav tõendite komplekt, mis kinnitaks kuriteotunnuste esinemist. Seega esineb käesolevas kriminaalasjas KrMS § 199 lg 1 p-s 1 sätestatud kriminaalmenetlust välistav asjaolu – kriminaalmenetluse aluse (kuriteo tunnuste) puudumine.

5. SEISUKOHT KAHTLUSTUSE ALUSEKS OLEVATE ÜTLUSTE OSAS

Olles eelnevalt jõudnud järeldusele, et hoolimata tunnistajate vastupidistest ütlustest ei saa lugeda tõendatuks kahtlustustes kirjeldatud kuritegude toimepanemist, on käesolevas kriminaalasjas vältimatu anda vastus ka küsimusele, kas on alus tunnistajate vastutusele võtmiseks valeütluste andmise eest KarS § 320 järgi.

Prokuratuuri on seisukohal, et tunnistajate kahtlustamiseks või süüdistamiseks valeütluste andmises alus puudub.

Kõigepealt tuleb täielikult välistada Kairi Randmeri ütluste käsitlemine selles kontekstis. Kuna Kalle Palling keeldus ütluste andmisest (üksnes eitas kahtlustust üldsõnaliselt) ja ka ükski muu tõend ei ole Kairi Randmeri ütlustega otseses vastuolus, siis seega pole ilmnenud ühtki fakti, millega võrreldes Kairi Randmeri ütlused saaksid olla valed. Seega, kuna vale kohta andmed puuduvad, ei ole ka valeütluse kui kuriteo tunnuseid.

Sarnaselt tuleb läheneda Mairo Kiho ütlustele. Ükski kriminaalasjas kogutud tõend ei ole otseselt tema ütlustega vastuolus, olgugi et mitmes keskses punktis ei leidunud ka kokkulangevusi muude tõenditega. Seega, kuna puudub otsene indikatsioon selle kohta, et miski, mis ta ülekuulamisel ütles, ei ole tõde, pole alust kahtlustada teda ka valetamises ehk antud juhul – valeütluste andmises.

Käsitledes tunnistaja Ilmar Mihkelsoo ütlusi, tuleb möönda, et need on otseses vastuolus Priit Kallakase ütlustega. Priit Kallakase versiooni toetab justkui tema kinnitust leidnud viide selle kohta, et Kallakasel ei olnud kahtlustuses nimetatud teo ajal autot, kuigi Mihkelsoo ütluste kohaselt toimus raha üleandmine just autos (siiski ei ole välistatud sündmuse toimumiskohana Mihkelsoo kasutuses olnud auto). Samas tuleb möönda, et tunnistaja andis ütlusi enam kui kaks aastat varem toimunud sündmuste kohta, nii et modaalsused võivad olla ähmastunud (on üldteada, et eksplitsiitse mälu funktsionaalsus sõltub oluliselt mälestuse emotsionaalsest foonist, so vähese emotsionaalse seosega detailid - nt asukoht mingil ajahetkel oma kodulinnas - ei ole meenutamisel hästi taastatavad).

Oluline on see, et emotsionaalselt tähtsad detailid Mihkelsoo ütlustes langevad kokku sellega, mida Mihkelsoo rääkis tunnistaja Inge Sutropile (Mihkelsoo) viimase ütluste kohaselt. Ühest küljest on fakt, et Ingi Sutrop on küll Ilmar Mihkelsoo abikaasa ja seega on alus eeldada, et tal

võib olla motivatsioon anda Mihkelsood toetavaid ütlusi, aga samas pole mingisugust reaalselt alust arvata, et ta peaks valetama. Asjaolu, et Sutrop mäletab, justkui Mihkelsoo rääkis temaga 2011.a (st et ka annetused toimusid sellal), on eksimus, mis viitab sellele, et Sutrop räägib pigem tõtt (ka Reformierakonna annetuste register kinnitab, et pärast kõnealuseid annetusi 2010 II pa ei ole Mihkelsoo Reformierakonnale annetanud). Kui Sutrop annaks Mihkelsooga kooskõlastatult tõe moonutavaid ütlusi, siis ei oleks sellised vastuolud loogilised.

Eeldades, et Sutrop räägib tõtt, tekib küsimus, millisel muul põhjusel kui südametunnistusest lähtuv tõerääkimine pidanuks Mihkelsoo talle 2010.a Kallakasega seotud sündmusi kirjeldama (so 2 aastat enne seda, kui sündmused avalikuks said). Samuti on oluline, et Ilmar Mihkelsoo tuli kriminaalasjas Riigiprokuratuuri ütlusi andma oma initsiatiivil – asjaolu, et ta riskis seejuures märkimisväärse negatiivse tähelepanuga ja enda kinnitusel häbiväärse teo avalikustamisega kinnitab pigem, et ta räägib tõtt. Mihkelsoo selgitas, et ütlusi annab ta seepärast, et alustati uurimist ja tal ei ole õigust jätta olulist infot enda teada; ka häiris teda mõte sellest, et tema teada Silver Meikari täiesti tõeste ütluste andmisele järgnes isiklik rünnak Meikari vastu, kes on tema hea tuttav. Andmed selle kohta, et Mihkelsool võib olla mingisugune põhjus Priit Kallakast tahtliku valetamisega kahjustada, puuduvad ning ka Priit Kallakas kinnitab nende häid omavahelisi suhteid.

Kui siia lisada, et kaudses plaanis langevad Mihkelsoo ütlused kokku nii tunnistajate Meikari, Randmeri kui ka Koit Arro ja Illingu kirjeldatud ja väidetavalt kogetud skeemiga, Kallakase ütluste usaldusväärsust kahandavad samal ajal tema kahtlustatava positsioonist loogiliselt tulenev enesekaitsevajadus ja lojaalsus-side Reformierakonnaga, siis on taas tegemist kõrvaldamata kahtlustega. Täpsemalt – kuna on võimalik, et Ilmar Mihkelsoo rääkis tunnistajana tõtt, on tema vastutus valeütluste eest välistatud.

Sarnane on olukord ka Silver Meikari ütlustega. Ühest küljest on need vastuolus Kristen Michali ja Kalev Lillo ütlustega, aga samas kinnitavad mitmed eespool loetletud ja kirjeldatud tõendid, et Meikari ütlustes ja sellele eelnenud arvamussloos kirjeldatud erakonna rahastamise skeem ja konkreetsete rahasummadega seonduv ei pruugi olla välistatud.

Nele Meikar ja Wesse Allik on andnud ütlusi, mille kohaselt Silver Meikar rääkis neile juba enne 22.05.2012 sellest, et Kristen Michal palus tal teha erakonnale ülekandeid raha arvelt, mille päritolu Meikar ei teadnud. Konspiratiivsed meetmed annetusega seoses, millest Meikar kõneleb, langevad kokku nendega, mida kirjeldavad Mihkelsoo, Arro ja Illing oma ütlustes.

Arvestades Meikari poolt kirjeldatud sündmustest möödunud aega ja sellest tulenevaid raskusi nõ retrospektiivis tõendite kogumisega, aga ka üleüldist tõendamisvõimaluste piiratust KarS § 402¹ uurimisel (mida käsitlesin ülal), ei olegi kriminaalmenetlusega võimalik tõsikäindlalt tuvastada, mis täpselt 2009 – 2010 Silver Meikari kirjeldatud perioodil Reformierakonna rahastamisel toimus.

Kõigepealt tuleb tõdeda, et ükski tunnistaja ei kummuta konkreetseid Michali ja Lilloga seotud sündmusi, millest Silver Meikar ütlustes räägib. Teisalt tuleb hinnata ka nende Meikari väidete usaldusväärsust, mille kohaselt kandsid mitmed teised erakonna liikmed annetustena erakonnale raha, saades nende annetuste tegemiseks neile tundmatu päritoluga sularaha sama erakonna juhtivtöötajatelt.

On tõsi, et annetustega seoses ülekuulatud tunnistajate enamus eitab oma ütlustes raha päritolu varjavat annetuste mustrit, mida kirjeldab Meikar ja temaga sarnaseid ütlusi andev tunnistajate vähemus. Tulenevalt Riigikohtu lahendist nr 3-1-1-94-04, mis käsib kohustust hinnata ütluste vastandumise olukorras argumente kogumis ja kaaluda kõiki asjaolusid, motive, eesmärke, mis räägivad nii süüteo toimepanemise poolt kui ka vastu, on asjakohane märkida, et Silver Meikari ütlustega disharmoonilisi ütlusi andnud tunnistajad, keda annetuste kohta üle kuulati, on kas karjäärilises või ühiskondlikus mõttes seotud Eesti Reformierakonnaga, olles seega erakonnast neis aspektides teatud määral sõltuvad.

Silver Meikari poolt kirjeldatud skeemi tunnistamine ja analoogsete kogemuste kirjeldamine ülekuulamistel oleks olnud selgelt kahjulik Eesti Reformierakonnale, kuna vähemalt ühe KarS § 402¹ juhtumi tõendamise käesoleva kriminaalasja raames oleks toonud kaasa Eesti Reformierakonna kriminaalvastutusele võtmise, millist olukorda erakond arusaadavalt sooviks vältida.

On seetõttu eelduslik, et sellist olukorda soovib vältida ka enamik end Reformierakonnaga sidunud ja erakonna poliitilisi eesmärke jagavaid inimesi.

Näiteks väljendas ülekuulamisel üks tunnistajatest (kes eitas seadusevastases rahastamises osalemist) seda nii: „Erakond hoolitseb oma inimeste eest. Praegu on tõesti erakonnas see probleem, et valitakse usalduse järgi, mitte selle järgi, millised on su oskused. Erakonnas on loodud süsteem, et lojaalsus tagab edu – sel juhul ei olegi võimalik saavutada edu muudel alustel. /.../ Probleem erakonnas ei ole aga mitte rahastamises, vaid selles, et inimesed on sunnitud lojaalsusest otsustama niimoodi, nagu erakonnal on vaja. /.../Erakond on üks suur perekond, see on kõige tähtsam. Seal pole mitte vaid töö, vaid inimeste elud põimunud. Enne kui pelgalt jutu põhjalt hakata lammutama, peab tõsiselt mõtlema. Samasugused jutud on igas erakonnas. Kõigi nende juttude foonil on aga ju väga palju head tehtud.“

Erakonnakaaslaste vahelist ühtekuuluvust demonstreeris ka asjaolu, et hulk tunnistajaid kasutas sama advokaadist esindajat, kes viibis esmalt nende ülekuulamiste juures ja astus seejärel menetlusse ka ühe kahtlustatava kaitsjana; sarnaselt kasutas sama esindajat üks teine ligi kuuest isikust koosnev erakonnakaaslastest tunnistajate grupp. Nimetatud tunnistajad kinnitasid oma allkirjaga, et nende huvid teiste sama isiku poolt esindatavate tunnistajatega ei ole vastuolus.

Samuti tuleb hinnata mitte vaid üldist isikulisi tõendiallikaid puudutavat tausta, vaid ka konkreetset ajaperioodi ja ühiskondlik-poliitilist situatsiooni, mis võimalike tunnistajate ülekuulamist ümbritses.

Tõendite kogumise perioodil oli Silver Meikari aramusloost alguse saanud uurimine ja tema väidete hindamine avalikkuse kõrgendatud tähelepanu all. Alates 22. maist 2012 võtsid meedias korduvalt sõna ka Eesti Reformierakonna juhid ja aramusliidrid, kelle hinnang tema avaldustele ja asjaolule, et ta eelistas võimalikest probleemidest erakonna sees rääkimisele sellega avalikkusesse pöörduda, oli negatiivne. Nii näiteks kinnitas erakonna juhatuse esimees 16.06.2012 raadiosaates Reporteritund: „Minu jaoks ei ole Meikar usaldusväärne ning nagu on selgunud selle skandaali käigus, pole ta andnud ka usaldusväärseid tunnistusi“ ning erakonna liikmest Riigikogu põhiseaduskomisjoni esimees märkis 28.06.2012 aramusloos Eesti Päevalehes „Anonüümne annetamine pole patt“ käimasoleva menetluse kohta kriitiliselt muuhulgas näiteks: „kutsudes inimesi ütlusi andma ja andes samal ajal lubaduse vabastada vastutusest, toimis prokurör ebaseaduslikult ja oma volitusi ületavalt“, põhistamata samas oma hinnangut ühegi õigusliku argumendiga. Arvestades alates 23.05.2012 meedias kajastatud arvamuste arvukust, intensiivsust ja kättesaadavust avalikest allikatest, on selge, et Eesti Reformierakonna seisukoht (läbi kõneisikute) konkreetsete peasekretäri puudutavate asjaolude nimetamise kohta Silver Meikari 23.05.2012 aramusloos (so väljapoole pöördumise eelistamine erakonna sisesuhtlusele) oli tauniv ja selgelt skeptiline. Samas oli nimetatud erakonna kriminaalvastutusele võtmise tõenäosus antud kriminaalasjas pöördvõrdelises seoses Silver Meikari ütluste usaldusväärusega.

Kirjeldatud psühholoogilisi mõjusid, motiive ja tausta arvestades tuleb asuda seisukohale, et kui Silver Meikari ütlusi kinnitada võivad isikulised tõendiallikad on ka olemas, on tõenäosus, et nad annaksid vastavaid ütlusi, kaduvväike, tulenevalt konfliktsetest huvidest, mis neil erakonnaliikmetena selles olukorras oleks olnud.

Selles mõttes jääb kahtlus, kas tõele vastavad Silver Meikari või talle vastupidiseid ütlusi andnud isikute väited, ülalkirjeldatud asjaolusid arvestades kriminaalmenetluslikus mõttes alaliseks kõrvaldamata. Kooskõlas KrMS § 7 lg-s 3 sätestatuga tuleb kriminaalmenetluses

tõusetunud kõrvaldamata kahtlused tõlgendada siinkohal omakorda Silver Meikari kasuks ja tema kriminaalvastutusele võtmine ütluste andmisega seoses on välistatud.

6. SEISUKOHT MENETLEJA SEADUSLIKU NÕUDE TÄITMATA JÄTMISE OSAS

17.09.2012 palus Politsei- ja Piirivalveameti Keskkriminaalpolitsei ja 01.10.2012 Riigiprokuratuur Riigikogu juhatuselt väljastada seoses kriminaalasja 1270000071 eeluurimisega eelnõu 707 SE keskkonnakomisjoni istungite salvestused. Riigikogu keeldus salvestusi väljastamast, leides, et kriminaalmenetluslik uurimishuvi ei ole kaalukam Riigikogu õigusest täita segamatult, ilma teiste riigivõimu harude sekkumiseta oma põhiseaduslikke ülesandeid.

KrMS § 215 lg 1 näeb ette, et uurimisasutuse ja prokuratuuri määrused ja nõuded nende menetluses olevates kriminaalasiades on kohustuslikud kõigile ning neid täidetakse kogu Eesti Vabariigi territooriumil; sama paragrahvi lg 3 kohaselt võib eeluurimiskohtunik selle kohustuse täitmata jätnut prokuratuuri taotlusel trahvida.

Riigikogu juhatus leiab 10.10.2012 saadetud kirjas, et kuigi prokuratuur on põhjendanud keskkonnakomisjoni salvestistele ligipääsu taotlust tõendi saamise sooviga kriminaalasiades, mille raames uuritakse Riigikogu liikme kahtlustust pistise võtmises, ei selgu sellegipoolest, millised on need erilised kaalukad ning vältimatud põhjused, miks on just nimetatud teabe saamine kriminaalasiades vajalik ning mis õigustaks sellist sekkumist parlamendi töösse. Riigikogu juhatus rõhutab, et Riigikogu ei ole tavapärane riigiasutus ega haldusorgan ning tulenevalt PS §-st 62 ei vastuta Riigikogu liige hääletamise ja poliitiliste avalduste eest Riigikogus või selle organites (Riigikogu liikme indenniteet) – see säte annab Riigikogu liikmele võimaluse täita oma ülesandeid vabalt, sõltumatult ja oma südametunnistusest lähtuvalt, sealhulgas vabalt rääkida, kartmata, et tema poolt öeldust võib saada kriminaal- või tsiviilkohtumenetluse objekt. Riigikogu juhatus nõustub küll, et avalikke ülesandeid täites loodud teave on avalik teave AvTS mõttes, kuid mitte igasugune avalik teave ei ole vabalt juurdepääsetav: AvTS ei välista juurdepääsupiirangute kehtestamist ka mõne muu seadusega (§ 2 lg 2 p 4) ning antud juhul on selliseks seaduseks Riigikogu kodu- ja töökorra seadus, mille § 36 kohaselt on Riigikogu istung kinnine, kui komisjon ei ole otsustanud seda avalikuks kuulutada.

Riigikogu juhatuse arvates oleksid pretsedendil, et täitevvõim asub uurima Riigikogu komisjoni kinnisel istungil arutatut ning seal esitatud seisukohti ilma iseäranis kaalukate põhjusteta, Riigikogu tegevuse jaoks väga rasked tagajärjed, ning lõpptulemusena võib see oluliselt pärssida Riigikogu tööd.

Kokkuvõtvalt ei pea Riigikogu juhatus Riigikogu liikme pistisevõtmise uurimist piisavalt kaalukaks põhjuseks, et soovitud teavet kriminaalasiades menetlejale väljastada. Riigiprokuratuur sellise käsitlemisega ei nõustu.

Uurimisasutuse nõude kui menetlustoimingu õiguslikuks aluseks on KrMS § 32 lg 2, mille alusel on uurimisasutusel õigus nõuda kriminaalasiades lahendamiseks vajaliku dokumendi esitamist ja tulenevalt § 213 lg-st 2 on vastav õigus ka prokuratuuril. Tõendi liigi mõttes saab uurimisasutuse nõudega koguda dokumentaalseid tõendeid (KrMS § 123). Dokumendi kvaliteet on ka originaaldokumendi koopial ja ära kirjal (RKKK 3-1-1-46-10). Samuti

aktsepteeritakse kohtupraktikas dokumendina elektroonilisel andmekandjal olevaid teabetalletusi (RKKK 3-1-1-120-03).

Kui nõude täitmata jätmise argumendina nimetatakse Riigikogu liikme eristaatust, siis on oluline rõhutada, et KrMS 14. peatükk „Süüdistusakti koostamise ja teatud menetlustoimingute tegemise erikord“ ei sätesta erikorda uurimisasutuse nõudega KrMS § 32 lg 2 alusel elektroonilisel kujul dokumentide koopia saamisele Riigikogust. Seega ei toeta kehtiv seadusandlus vastuskirjas sisalduvat väidet, et nõudekiri on lubamatu sekkumine Riigikogu põhiseaduslike ülesannete täitmisse. Seega on põhiseaduse § 104 alusel Riigikogu koosseisu häälteenamusega vastuvõetud kriminaalmenetluse seadustiku nõudeid järgiv dokumentide nõue uurimisasutuses menetletavas kriminaalasjas kehtiva seaduse kohaselt piisavalt kaalukas põhjus andmete edastamiseks, eriti arvestades seda, et uurimise all on Riigikogu liikme võimalik pistisevõtmine.

Nimelt kajastavad kohustust täita korruptsioonikuritegu menetleva asutuse nõudeid lisaks siseriiklikule seadusele ka välislepingud, millega Eesti Vabariik on ühinenud ja millele vastavust avalikult deklareerinud: Euroopa Nõukogu konventsioon korruptsiooni kriminaalõigusliku reguleerimise kohta (Riigikogu ratifitseeris 2001.a, jõustus 2002. aastal¹⁷ ja konventsiooni täitmist jälgib GRECO; edaspidi EN konventsioon) ning Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni korruptsioonivastane konventsioon (Riigikogu ratifitseeris 2010.a; edaspidi ÜRO konventsioon¹⁸). Kumbki konventsioon ei tunnista Eesti õigusele omast erisust pistise ja altkäemaksu vahel ning defineerib mõlemat tegevust ühtviisi altkäemaksuna, vastavalt EN konventsiooni artiklis 3 ja ÜRO konventsiooni artiklis 15. EN konventsioon rõhutab artiklis 4 („Parlamendiliikme ja valitsuse liikme altkäemaks“) eraldi vajadust sätestada vajalike siseriiklike seadusandlike ja muude meetmetega kuriteona altkäemaksu võtmine, kui selle pani toime riigi seadusandlikku või täitevvõimu teostava avaliku kogu liige. Seejuures on GRECO eksperdid osutanud Eesti Vabariigi suhtes läbiviidud hindamistel korduvalt, et Eesti Vabariigis tarvitusele võetud meetmed ei vasta parlamendiliikmete korruptsiooni kriminaliseerimise osas konventsiooni nõuetele¹⁹.

Mis puudutab Riigikogu kui riigiasutuse kohustust uurimisasutusele infot anda, siis sisaldavad mõlemad rahvusvahelised lepingud eraldi artiklit riigiasutuste koostöö kohta uurimisasutustega. EN konventsiooni art 21 p b sätestab, et konventsiooniosaline kohustub võtma tarvitusele seadusandlikud ja muud meetmed, et tagada riigiasutuste ja ametiisikute koostöö eeluurimis- ja teiste õigusasutustega, võimaldades eelnimetatud asutustele kogu vajaliku teabe nende taotlusel, ning ÜRO konventsioonis sisaldub sarnane säte artikli 38 punktis b. Kuigi Riigikogu kantselei käsitleb Riigikogu erilisena, võrreldes teiste riigiasutustega, välislepingud sellist erisust ei tee ning sätestavad nõude anda uurimisasutusele infot absoluutsena. Kuna põhiseaduse § 123 näeb ette, et Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega, siis tuleb asuda arusaamisele, et EN konventsiooni art 21 p b ja ÜRO konventsiooni art 38 p b nõue ei ole Riigikogu kantselei kirjas osundatud PS sätetega vastuolus. (Samas näeb PS § 123 lg 2 ette, et kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.)

Mis puudutab osundust, et salvestustel lasub vastavalt AvTS § 2 lg 2 p-le 4 juurdepääsupiirang, siis on prokuratuuril ja uurimisasutusel tulenevalt AvTS § 38 lg-st 3 ja ülaltsiteeritud KrMS sätetest sellegipoolest oma ametiülesannete täitmiseks juurdepääsuõigus olemas.

Samas aga on Riigikogu juhatuse seisukoht mõistetav, kui paigutada see aktuaalsesse

¹⁷ <https://www.riigiteataja.ee/akt/78526>

¹⁸ <https://www.riigiteataja.ee/akt/13275271>

¹⁹ [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3\(2012\)1_Second_Estonia_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3(2012)1_Second_Estonia_EN.pdf)

õiguslikku konteksti. Nimelt eelnes Riigikogu kantselei 10.10.2012 kirjale (mis väljendas 09.10.2012 juhatuse seisukohta) Õiguskantsleri 08.10.2012 avalikustatud kiri nr 8-1/121214/1204604²⁰, milles ta leidis, et „kriminaalmenetluses tuleb PS 76 lauseid 1 ja 2 tõlgendada koosmõjus, s.t et kriminaalmenetluses võib Riigikogu liikme puutumatus ära võtta üksnes Riigikogu nõusolekul. Riigikogu liikme puutumatus on kuni selle äravõtmiseni absoluutne“ ning lisas, et peab „Riigikogu liikme puutumatus aspektist väga küsitavaks Riigikogu serveris asuva Riigikogu liikme kirjavahetuse (ulatuslikku) väljanõudmist /.../ enne Riigikogult nõusoleku saamist puutumatus ja kriminaalmenetlusliku immuniteedi äravõtmiseks.“ Kuigi Riigikogu oma 10.10.2012 kirjas PS §-le 76 ei viita, võib antud juhtumi ja õiguskantsleri poolt nimetatute vahel tõmmata paralleele, eriti kui aluseks võtta õiguskantsleri poolt „puutumatus“ antud absoluutne sisu.

Nimetatud põhjustel ei ole prokuratuur pidanud võimalikuks taotleda ka eeluurimiskohtunikult menetlusvälise isiku Riigikogu trahvimist.

Eeltoodu alusel ja juhindudes KrMS §-dest 145 lg 1 p 1, 199, 200 ja 206, juhtiv riigiprokurör

määras:

1. Lõpetada kriminaalasjas nr 12700000071 menetlus.
2. Tõkendi tühistamine: tõkendeid ei ole kohaldatud.
3. Asitõendid või äravõetud või konfiskeerimisele kuuluvad objektid: kriminaalmenetluse käigus elektroonilistele andmekandjatele tehtud koopiad Eesti Reformierakonna Exchange e-posti serveri varundusfailidest, Silver Meikari mobiiltelefonist kopeeritud andmetest, Eesti Reformierakonna peakontoris toimunud läbiotsimisel äravõetud arutites ja mälupulkadel sisalduvatest andmetest, Eesti Reformierakonna varundusserverist ja DVD-d pangakontode andmetega hävitada hiljemalt 1. novembriks 2012.a; Martin Kukele 25.09.2012 akti kohaselt vastutavale hoiule antud dokumentaalsete asitõendite osas teavitada Martin Kukke sellest, et dokumendid ei ole enam kriminaalmenetluses vajalikud.
4. Vahistuse andmed: vahistamist ei ole kohaldatud.
5. Kriminaalmenetluse kulud: tulenevalt KrMS §-st 183 hüvitab menetluskulud riik.
6. Vastavalt KrMS § 206 lõikele 2 tuleb kriminaalmenetluse lõpetamise määruse koopia viivitamata saata kahtlustatavatele Kristen Michalile XXX, Kalev Lillole XXX, Kalle Pallingule XXX, Priit Kallakasele XXX ja Marek Leenurmele XXX ning nende kaitsjatele Aivar Pilvele XXX, Aadu Lubergile XXX, Tanel Mällasele XXX, Leon Glikmanile XXX ja Anto Kasakule XXX.
7. Kuna määruses antakse õiguslik hinnang ka tunnistajate Silver Meikari, Kairi Randmeri, Ilmar Mihkelsoo ja Mairo Kiho tegevuse õiguspärasuse kohta, siis tulenevalt KrMS § 198 lõikele 2 tuleb määruse koopia saata ka neile kui isikutele, kellel on selles sisalduva suhtes õigustatud huvi.
8. Isikut, kellel oleks õigus kriminaalmenetluse lõpetamise määrust KrMS § 207 kohaselt vaidlustada, käesolevas menetluses ei ole.
9. Vastavalt KrMS § 228 lg 2 on menetlusosalisel ja menetlusvälisel isikul õigus enne süüdistusakti koostamist esitada Riigiprokuratuurile kaebus prokuratuuri määruse või menetlustoimingu peale, kui ta leiab, et menetlusnõuete rikkumine menetlustoimingu tegemisel või määruse koostamisel on kaasa toonud tema õiguste rikkumise.

20

10. Saata kriminaaltoimik käesoleva määruse p-s 3 sisalduvate kohustuste täitmiseks ja arhiveerimiseks Politsei- ja Piirivalveameti Keskkriminaalpolitseisse.

/digitaalselt allkirjastatud/

Heili Sepp
Juhtiv riigiprokurör